ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖЈНЕ ӘЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Ш.ЕСЕНОВ АТЫНДАӘЫ КАСПИЙ МЕМЛЕКЕТТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖЈНЕ ИНЖИНИРИНГ УНИВЕРСИТЕТІ

«Экономика жјне қўқық» Институты

«Менеджмент» кафедрасы

БАЙГАЛИЕВА А.О.

МУНИЦИПАЛДЫҚ МЕНЕДЖМЕНТ

«5В051000-Мемлекеттік жјне жергілікті басқару» мамандыәыныς студенттеріне арналәан оқу-јдістемелік нўсқау

Ақтау, 2012ж.

УДК 33 (07)

ҚЎРАСТЫРУШЫ: Байгалиева А.О. Муниципалдық менеджмент. «5В051000-Мемлекеттік жјне жергілікті басқару» мамандыәы студенттеріне арналәан оқу-јдістемелік нўсқау. – Ақтау: КМТжИУ, 2012, 39 бет.

РЕЦЕНЗЕНТ: э.ә.к., доцент Саубетова Б.С.

Оқу-јдістемелік нўсқау студенттер «Муниципалдық менеджмент» курсын оқу кезінде аймақтық басқарудыç теориялық жјне јдіснамалық негіздерін, Қазақстан Республикасындаәы жергілікті ȩкілетті жјне атқарушы органдар қызметініç қўрылымы мен ўйымдық тҝрлерін, қазіргі кездегі біздіç мемлекетіміздіç аймақтық саясаты ерекшеліктерін игеруде кȩмек болады.

Ш.Есенов атындаәы Каспий мемлекеттік технологиялар жјне инжиринг университетініç Оқу-јдістемелік Кеçесі шешімімен баспаәа жіберілді.

© Ш.Есенов атындаәы КМТжИУ, 2012

МАЗМҰНЫ

Кіріспе...4
Пәннің оқу бағдарламасы..5
Аралық және қорытынды бақылау тапсырмалары..30
Курстық жұмысты орындау бойынша әдістемелік нұсқау..31
Курстық жұмыс тақырыптары...36
Әдебиеттер тізімі..37

КІРІСПЕ

Муниципалдық басқару жүйесінде муниципальдық құрылымдардың экономикалық дербестігі көптеген факторлармен бағаланады, олардың басымдылық дәрежесі әлеуметтік, экономикалық, демографиялық, экологиялық және т.б. себептерден тәуелді бірнеше факторлармен анықталады. Мұның себебі, муниципальдық құрылымдар дамуының басымдықтарын таңдау процесін жаппай дерлік болдырмау және муниципалитеттердің ғана емес, сонымен қатар мемлекеттің де «мүдделерінен» тәуелді болуы.

Сондықтан мемлекеттің муниципальдық даму мен оның дербестігін реттеуге тікелей қатысуының негізгі түрлері келесілер болып табылады:

1. Республикалық бюджет есебінен қаржыландырылатын, ҚР аймақтық дамуының концепциясы және оның негізгі ережелері (концепция 1996 ж., 2002 ж.)
2. Ерекше маңызды құрылым құрушы инвестициялық жобалар.
3. Мемлекеттік тапсырыс немесе мемлекеттік келісімдер арқылы өнімге және жалпы мемлекеттік қажеттіліктерге тапсырысты орналастыру.

Муниципалдық құрылымдардың экономикалық, қаржылық дербестігіне байланысты бұл және басқа да сұрақтарды зерттеу берілген курсты зерттеуге ықпал етеді.

«Муниципалдық менеджмент» курсын оқыту мақсаты «Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандығы студенттерінде ҚР муниципальдық басқарудың теориялық және практикалық әдістерін қалыптастыру. Студенттер «Муниципалдық менеджмент» курсын оқу кезінде аймақтық басқарудың теориялық және әдіснамалық негіздерін, Қазақстан Республикасындағы жергілікті өкілетті және атқарушы органдар қызметінің құрылымы мен ұйымдық түрлерін, қазіргі кездегі біздің мемлекетіміздің аймақтық саясаты ерекшеліктерін игереді.

Студент осы пәнді оқу нәтижесінде мыналарды білуі қажет: аймақтық экономика дамуын талдау және болжамдау тәсілдерін; әр аймақтың ерекшелігіне сай әртүрлі маңызды мәселелерді шешу әдістерін үйренуі тиіс.

Бұл курсты оқудың негізгі мақсаты «Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандығы студенттеріне жалпы теориялық және практикалық дайындықты жан-жақты қамту болып табылады.

Муниципалдық менеджмент курсын толық меңгеру үшін келесі пәндерді алдын ала қарастырған жөн: Экономикалық теория, Әкімшілік менеджмент, Мемлекеттік басқару теориясы, Менеджмент теориясы және практикасы, Экономиканы мемлекеттік реттеу, Қазақстан экономикасын басқару негіздері.

Муниципалдық менеджмент курсында алынған білімнен кейін студенттерге келесі пәндермен танысқанда өте қажет: Экономиканы мемлекеттік реттеу, Мемлекет және бизнес, Мемлекеттік басқару теориясы.

1-тақырып. «МУНИЦИПАЛДЫҚ МЕНЕДЖМЕНТ» КУРСЫНЫҢ ПӘНІ МЕН МІНДЕТТЕРІ

«Муниципалдық менеджмент» түсінігі және жалпы ережелері, негізгі терминдері.

Орталық және жергілікті атқарушы органдармен әлеуметтік-экономикалық дамуды басқарудың объективті қажеттілігі.

Муниципалдық менеджменттің міндеттері, жүйесі және басты принциптері. Әлеуметтік-экономикалық міндеттері өрісі және жергілікті өзіндік басқару органдарының реттеуші қызметтері.

Жергілікті басқаруды әкімшілік-аумақтық бөлінуі бойынша заңнама. ҚР аймақтық саясаты концепциясы.

Муниципализация (лат. municipium - самоуправляющаяся община) мемлекеттік билікпен қалалық өзіндік басқару органдарына жерге, құрылыстарға, жергілікті шаруашылық кәсіпорындарына меншік құқығының берілуін білдіреді. Қалаларда муниципальдық меншіктің нысандары болып, ең алдымен, олардың тіршілік әрекеті жүйелері: су және канализациялық жүйелер, газ шаруашылығы, электрмен жабдықтау, көлік, тұрғын үй қоры және т.б. табылады. Көрсетілген қызметтердің қалалық биліктің басқаруында болуы қаланың өзіне де, тұрғылықты халыққа да басымдықтар береді.

Муниципальдық менеджменттің іске асырылып отырғанына екі жүз жылдан астам уақыт өтті, ол барлық дерлік елдерде қолданылады. Оның пайда болуы көптеген факторларға байланысты және әр түрлі формаларда жүзеге асырылды. Ресей тарихында, мысалы жергілікті өзін өзі ұйымдастыруға деген мықты себепкерлік ұйымның егде жастағы мүшелерін қамқорлау, балаларды алғашқы оқуға кірету, қорғану секілді қажеттіліктерді отбасылардың бірігіп ұйымдасу күшіменен әрекет етуден басталды. Германияда, ғаламдық және жергілікті мәселелерді ынталылықпен, іскерлікпен, жауапкершілікпен шешуге қабілетті белсенді ұлтты тәрбиелеуді басты назарға алды. Муниципальдық менеджменттің негізгі болмысы көбінесе ағылшындық муниципальдық ұйымның генетикалық табиғатыменен сипатталады; ол формальдық-құқықтық негізден гөрі, жергілікті әдет-ғұрыптар мен салттарды бағалап, оларды сақтайтын және содан айнымайтын халықтың құқықтық санасына сүйенеді.

Муниципальдық менеджмент елді мекендер тұрғындарының мүдделерін салыстырмалы жекелеу және біріктіру және осы мүдделерді жүзеге асыру үшін, сондай-ақ топтардың территориялық қажеттіліктеріне мақсатталған басқару еңбегінің ерекше түрі пайда болуы нәтижесінде шыққан. Муниципальдық менеджмент күнделікті тіршіліктегі адамдардың өзара қарым-қатынасы жүріп жатқан, сондағы қалыптасқан нұсқаулар мен құндылықтарды сақтауға және дамытуға бағытталған территориялық бірлік бар жерде ғана жүзеге асырылады.

Муниципальдық менеджмент көмегімен елді мекеннің қажеттіліктері мен тіршілік әрекетінің барлық жағдайлары қамтамасыз етіледі: тұрғын үй, коммуникация, қоғамдық тәртіп, білім беру және медициналық қызмет көрсетулер.

Муниципальдық менеджменттің практикалық механизмі қалалар мен аудандардаѓы елді мекендердің институциональдық (белгілі бір қоѓамдық ережелерді қамтитын право нормаларының жиынтыѓы) жјне ўйымдық қўрылымдарын, қўқықтық жјне јкімшілік нормаларды белгілеу јдістерін, басқару шешімдерін жасақтау, қабылдау жјне жњзеге асыруды, этнојлеуметтік жјне басқа да императивтерді, басқа да тіршілік јрекетін реттеуіштерді қамтиды.

Муниципальдық менеджменттің принциптері

Қалалар мен аудандарда қоѓамда јрекет етуші барлық негізгі байланыстар мен қатынастар аумақтық ерекшелікке ие болады жјне нақтыланады. Сондықтан муниципальдық менеджменттің принциптерін ѓылыми зерделеу жјне оларды тјжірибеде тиімді пайдалану бастапқы деңгейлі маңызѓа ие.

Муниципальдық менеджменттің ***принциптері*** јртњрлі. Олардың жњйесінде жалпы жјне арнайы, ерекше принциптерді бљліп қарастыруѓа болады.

Қоѓамдық ўйымдардың барлық сфераларында, сондай-ақ муниципальдық менеджментте јрекет ететін ***жалпы принциптердің*** ішінде**,** жњйелік, ѓылымилық, жетекші топты айқындау, тўрақты даму, јлеуметтік-экономикалық тиімділік жјне т.б. принциптерін атауѓа болады.

Муниципальдық менеджмент кљмегімен елді мекеннің қажеттіліктері мен тіршілік јрекетінің барлық жаѓдайлары қамтамасыз етіледі: тўрѓын њй, коммуникация, қоѓамдық тјртіп, білім беру жјне медициналық қызмет кљрсетулер.

Муниципальдық менеджменттің практикалық механизмі қалалар мен аудандардаѓы елді мекендердің институциональдық (белгілі бір қоѓамдық ережелерді қамтитын право нормаларының жиынтыѓы) жјне ўйымдық қўрылымдарын, қўқықтық жјне јкімшілік нормаларды белгілеу јдістерін, басқару шешімдерін жасақтау, қабылдау жјне жњзеге асыруды, этнојлеуметтік жјне басқа да императивтерді, басқа да тіршілік јрекетін реттеуіштерді қамтиды.

Муниципальдық менеджмент келесі функцияларды жњзеге асырады:

• қалалар мен аудандардың јлеуметтік-экономикалық даму жоспарлары мен баѓдарламаларын, сценарийлерін, болжамдарын талдау, баѓалау, жасақтау;

• муниципальды қўрылулардың еңбек потенциалын, олардың ѓылыми-техникалық жјне интеллектуальдық маңызын ўлѓайтуѓа жјне пайдалануѓа жаѓдай жасау, ынталандыру;

• јлеуметтік жјне љндірістік инфрақўрылымдарды қолдау жјне дамыту;

• халыққа қызмет кљрсетулерді ўсыну бойынша бјсекелік књреске ынта кљрсету;

• жергілікті бюджетті толтыру жјне оны тиімді пайдалану;

• бюджеттен тыс ресурстарды алу;

• муниципальды меншікке иелік ету жјне қарамаѓында ўстау, оны тиімді пайдалану;

• нарықтық ортаның, оның инфрақўрылымының жјне кјсіпкерліктің дамуына жаѓдайлар жасау;

• жўмыс орындарын ўйымдастыру, жўмысбастылықты жјне халықтың

экономикалық белсенділігін кҿтеру;

• басқа қалалар жҽне аудандармен экономикалық жҽне ҿндірістік байланыстарды қалыптастыру жҽне ныҽайту;

• жергілікті биліктің коммерциялық банктермен, инвестициялық, сақтандыру жҽне басқа да құрылымдармен ҿзара ҽрекетте болуы.

Ҿзін-ҿзі бақылауҽа арналҽан сұрақтар:

1. «Муниципалдық менеджмент» пҽні нені зерттейді?
2. Муниципалдық менеджменттің міндеттері қандай?
3. Басты муниципалдық басқаруларды атаңыз.
4. «Муниципалдық қызмет», «Муниципалдық меншік», «Муниципалдық басқарудың нысаны» дегенде не тҥсінесіз?

2 - тақырып. МУНИЦИПАЛДЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ НЕГІЗІ

Муниципалдық менеджменттің экономикалық негізі, муниципальдық құрылымдарды жҥргізу. Аймақтың экономикалық дербестігі, мҽні жҽне ерекшеліктері. Жергілікті ҿзіндік басқару аймаҽындаҽы мемлекеттік биліктің ҿкілдігі. Жергілікті ҿзіндік басқаруды жҥргізудің пҽні.

Аймақтаҽы жергілікті шаруашылық жҽне оның құрамы. Муниципалды коммуналдық меншік. Акционерлік, кооперативтік меншік, еңбек ұжымы меншігі.

Жергілікті ҿзіндік басқару — бұл ҽрқашанда жергілікті, аймақтық жҽне меҽмлекеттік мҥдделердің жиынтыҽы.

Бҥгінгі таңда ұйымдық-басқару функцияларын жҥзеге асыруда жергілікті ҿзіндік басқару ҥшін аймақтың мақсатты даму баҽдарламаларын дайындауда, жергілікті бюджетті жасақтауда, жергілікті ҿзіндік басқару құрылымын құруда, депутаттар мен лауазымды тұлҽалардың қызметін баҽалауда айқындалатын, зерттелетін жҽне есепке алынатын жергілікті халықтың мҥдделері алдыңҽы қатарлы сипатқа ие болып отыр. Жергілікті мҥдделер жалпы мемлекеттік жҽне корпоративтік мҥдделерге қараҽанда басымдықта болмақ.

Жергілікті ҿзіндік басқару жҥйесін дамыту ҥшін жҽне муниципальдық құрылымдарды басқару механизмдерінің тұрақты жақсарту шарттарын жҥ.зеге асыру ҥшін жаңа, дҽстҥрлі емес қадамдардың қолданылуы қажет етілуде. Бұл, ең алдымен, муниципальдық басқару органдарының алдында тұрҽан мҽселелердің мемлекеттік басқару органдарымен шешілетін мҽселелерден айырмашылыҽы болуымен байланысты, сондықтан олардың шешілу тҽсілдері шын мҽнінде аз жасақталҽан; екіншіден, жергілікті ҿзіндік басқару органдары құрылымы олардың алдында тұрҽан міндеттерге толықтай сай емес, ал бұл жергілікті ҿзіндік басқару институтының ҿзінің жаңалыҽымен жҽне ҽлі де дамымаҽандыҽымен шартталады. Осылайша, муниципальдық құрылымдардың экономикалық дамуын басқарудың жаңа парадигмаларын жасақтау объективті қажеттілік болып отыр.

Ҿзін-ҿзі бақылауҽа арналҽан сұрақтар:

1. Муниципалдық менеджменттің экономикалық негіздері?
2. Муниципалдық меншікке не енеді?
3. Муниципалдық меншікті пайдаланудағы жергілікті өзіндік басқару органдарының құқықтары.
4. Жергілікті өзіндік басқару аймағында ҚР мемлекеттік билік органдарының өкілеттіліктері қандай?

3 - тақырып. МУНИЦИПАЛДЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ҰЙЫМДЫҚ НЕГІЗІ

Жергілікті өзіндік басқару органдары. Муниципалдық құрылымдар органдары құрылымы және жергілікті жоспарлы органдар, олардың міндеттері мен атқаратын қызметтері.

Муниципалдық құрылымдардың өкілетті органдары. Муниципалдық құрылымдардың әлеуметтік-экономикалық дамуын басқарудағы орталық және жергілікті органдардың өзара бірлескен әрекеті. Муниципалдық құрылымдар органдарының кәсіпорындармен өзара әрекеті. Облыс, қала және кенттердің нарықтық экономика жағдайларына көшуі.

Жергілікті өзіндік басқару – бұл, тікелей азаматтармен сайланатын орган. Жергілікті басқару – бұл, орталық билікпен тағайындалатын органдар. Яғни, олардың басты айырмашылығы, өзіндік басқару – сайланатын органдар, басқару – тағайындалатын органдар.Жергілікті өзіндік басқару мен басқару органдары жүйесі елдің әкімшілік-аумақтық бөлінуіне сәйкес құрылады. Әкімшілік-аумақтық бөліну – бұл мемлекеттің тиімдірек басқару мақсатында мемлекеттік аумақтың белгілі бөліктерге бөлінуі. Әкімшілік-аумақтық бөліну әртүрлі факторлардан тәуелді. Бөліну негізінде басқару тиімділігі жатыр. Басқа да әкімшілік-аумақтық бөлімдердің құрылуына әсер етуші факторларға келесілерді жатқызуға болады: табиғи-географиялық факторлар (мысалы, мұндай бөлімдер ірі қалалар айналасына шоғырланады); демографиялық сипаттағы факторлар (бөлімдер халық санының теңдей бөлінуі арқылы құрылады); халықтың ұлттық немесе этникалық құрамы; тұрмыстық қалып, діни сипаттағы ерекшеліктер. Экономикалық сипат пен саяси өмір факторларының да айтарлықтай әсері бар.

Жергілікті органдар құрылымы.

Жергілікті өзіндік басқару екі элементтен тұрады – сайланушы орган (сайланған муниципальды жиналыс, ол әр елде түрліше аталады – кеңес, ассамблея, маслихат т.б.) және атқарушы орган. Атқарушы орган жеке тұлғада немесе ұжымдық та болуы мүмкін. Егер бұл жеке тұлғалы орган болса, онда мэр (Франция) немесе бургомистр (ФРГ), немесе әкім (Қазақстанда).

Атқарушы орган міндетті түрде қажет, өйткені бұл әрдайым іс-әрекеттегі құрылым, ал сайланған кеңес қандай бір маңызды сұрақтарды шешу үшін белгілі бір кезеңдерде жиналып отырады. Жергілікті өзіндік басқарудың өкілетті сайланған органдары әртүрлі атауларға ие, мысалы, графтық кеңес (Ұлыбритания), муниципальдық кеңес, коммуналдық кеңес, басқармалық кеңес. «Муниципалитет» термині де жиі қолданылады. Бұл термин аумаққа қатысты да, органға (бұрынғы селолық кеңес немесе поселелік кеңес) қатысты да айтылуы мүмкін.

Жергілікті ҿзіндік басқарудыҫ ҽкілетті органдары тікелей дауыс беру арқылы сайланады, дауыс беру жеке нақты тұлғалар ҥшін – жергілікті органдардыҫ депутаттығына байланысты болады. Болашақ муниципалитеттіҫ жеке мҥшелері сайлау округтері бойынша сайланады.

Қазақстан Республикасыныҫ әкімшілік-аумақтық құрылымы жҥйесіне әкімшілік-аумақтық бҿлімдер: ауыл (село), кент, ауылдық (селолық) округ, қаладағы аудан, қала, аудан, облыс енеді.

Республикалық және жергілікті мҥдделерді тиімді ҥйлестірудіҫ бастауында мемлекеттік басқаруды жҥзеге асыру ҥшін Қазақстан Республикасы аумағы екі негізгі категорияға – аймақтар және елді мекендерге бҿлінеді.

Аймақ (регион) – бұл республика мҥддесінде құралған және басқарылатын бірнеше елді мекендері бар республика аумағы бҿлігі.

Аймақ болып республикалық әкімшілік-аумақтық құрылымныҫ негізгі тізбегі ретінде облыс, аудан, ауылдық (селолық) округ саналады.

Жергілікті мемлекеттік басқару сәйкесінше аймақтағы іс жағдайына жауапты болып келетін жергілікті ҿкілетті және атқарушы органдар арқылы жҥзеге асады.

Ҿзін-ҿзі бақылауға арналған сұрақтар:

1. Мемлекеттік басқару органдарыныҫ құрылымы қандай?
2. Ақтау қалалық маслихатыныҫ ҿкілетті органдарыныҫ қызметі.
3. Ақтау қаласы әкімініҫ ҿкілеттілігі қандай?
4. Ақтау қаласы Басқару органдарыныҫ құрылымы қандай?
5. Маҫғыстау облысы әкімшілігініҫ қызметтерін атаҫыз.

4-тақырып. МЕМЛЕКЕТТІҪ АЙМАҚТЫҚ САЯСАТЫ: МӘНІ, МАҚСАТЫ, МІНДЕТТЕРІ МЕН ПРИНЦИПТЕРІ

Аймақтық саясат – мемлекеттік жалпы саясаттыҫ құрамдас бҿлігі. Аймақтық саясаттыҫ негізгі мақсаттары. Аймақтық саясаттыҫ ақырғы мақсаттарына жету кезеҫдері. Бюджеттік жҥйе деҫгейлерініҫ ҿзара әрекеті. Нормативтік-құқықтық және әдіснамалық қамтамасыз ету.

Аймақтық саясат елдіҫ әлеуметтік-экономикалық тұрақты дамуыныҫ стратегиялық мақсаттары мен міндеттеріне жету ҥшін тіршілік әрекеті мен шаруашылық етудіҫ аумақтық факторларын тиімді пайдалануға бағытталған мемлекеттіҫ жалпы саясатыныҫ құрамдас бҿлігі болып табылады.

Қазақстан Республикасы аймақтық саясатыныҫ мақсаты халықтыҫ ҿмір сҥру жағдайларыныҫ сәйкесінше теҫдей мҥмкіндіктерін жасақтауда және ҥйлесімді аумақтық еҫбек бҿлінісі, сондай-ақ аумақтық ҿзіндік басқаруды дамыту принциптерін жасақтау негізінде әрбір аймақтыҫ ресурстық-ҿндірістік әлеуетін тиімді пайдалануда.

Аймақтық саясаттыҫ мақсаттарына жету келесі міндеттерді кезеҫмен шешуді қажет етеді:

- аймақтардыҷ шаруашылық дербестігін қамтамасыз ететін саяси, экономикалық, экологиялық жјне қўқықтық сипаттаѕы шаралар кешенін жасақтау;
- мемлекеттіҷ макроэкономикалық саясатыныҷ жалпы стратегиялық нўсқауларына сай аумақтық басымдықтарды анықтау;
- жеке аймақтарды мемлекеттік қолдауды экономикалық белсенділікті мемлекеттік ынталандырумен біріктіру;
- тауарлар, еҷбек жјне капитал, институциональды жјне нарықтық инфрақўрылымныҷ аймақтық жјне жалпы республикалық нарықтарыныҷ қўрылуы жјне дамуы;
- јлеуметтік-экономикалық дамуды жеделдету жјне даѕдарыстық жаѕдайдан алып шыѓу мақсатында шаѕын жјне орта шаруашылықтарды қолдау жјне қайта қўру;
- артта қалѕан ауыл, селоларды жандандыру ќшін материалдық негіз жасау;
- экономиканыҷ кеҷістік қўрылымын тиімді жасақтау, аумақтық ґндіріс ўйымдарын жетілдіру;
- ґндірістік кешенніҷ ресурстық-мақсаттық кќлесімділігін қамтамасыз ету, аумақтыҷ эколого-экономикалық, ѕылыми-техникалық, табиѕи ресурстарын қалпына келтіру;
- аймақтар бойынша халықтыҷ ґмірі мен сапасы деҷгейіндегі айырмашылықтарды теҷестіру, аймақтардаѕы, јсіресе аз дамыѕан аймақтардаѕы экономикалық жјне јлеуметтік сфералардыҷ депрессиялық жаѕдайын игеру.

Ґзін-ґзі бақылауѕа арналѕан сўрақтар:

1. Аймақтық саясаттыҷ мақсаттары, міндеттері жјне принциптерін атаҷыз.
2. Мемлекеттіҷ аймақтық саясатыныҷ негізгі басымдықтарын атаҷыз.

5-тақырып. МУНИЦИПАЛДЫ ҚЎРЫЛЫМДАРДЫҶ ЈЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҶ АЙМАҚТЫҚ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ЖОСПАРЛАРЫ КОНЦЕПЦИЯСЫ

Болжамдар мен аймақтық баѕдарламалар јлеуметтік-экономикалық баѕдар жќйесі ретінде. Јлеуметтік-экономикалық баѕдарлардыҷ негізгі блоктары. Аймақтық саясаттыҷ баѕыты мен басымдықтары. Аймақтыҷ даму схемасы жјне оныҷ экономикалық дербестігі. Экономикалық жјне јлеуметтік дамудыҷ кешенді жоспары шаруашылық механизмініҷ ткп қазыѕы ретінде.

Республикалық аймақтық басымдықтарды анықтау ќшін жалпы қабылданѕан типология пайдаланылады. Оѕан сјйкес жаҷа салықтық жјне бюджеттік саясатты жасақтау тўрѕысынан ќш аймақ бґлінеді:

1. Жан басына шаққандаѕы кіріс орташа республикалық кіріс деҷгейінен асатын аймақтар (Ақмола, Ақтґбе, Шыѓыс Қазақстан, Қараѕанды, Маҷѓыстау, Павлодар облыстары жјне Алматы қаласы).
2. Жан басына шаққандаѕы кіріс орташа республикалық кіріс деҷгейіне жақын аймақтар (Атырау, Жезқазѕан, Солтќстік Қазақстан облыстары).

3. Орташа жан басына шаққандағы кірістің төменгі деңгейімен сипатталатын аймақтар (Алматы, Жамбыл, Батыс Қазақстан, Қызылорда, Оңтүстік Қазақстан облыстары).

Берілген типологияға сәйкес республиканың аумақтық дамудың басымдықтарына 1-ші және 2-ші топтағы аймақтары енеді. Дамудың жоғары көрсеткішін көрсетіп отырған аймақтарға республиканы дағдарыстан алып шығуға және оның әрі қарайғы дамуына байланысты үлкен сенім мен үміттер артылып отыр. 3-ші топтағы аймақтарға әлеуметтік-экономикалық дамудың төменгі көрсеткішін көрсетіп отырған «аутсайдерлерге» мемлекеттік қолдау қажет етіледі.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар:

1. Әлеуметтік-экономикалық дамудың стратегиялық жоспарларының объективті қажеттілігі неде?
2. Маңғыстау облысының әлеуметтік-экономикалық дамуының аймақтық бағдарламасының негізгі бағыттары.

6-тақырып. МУНИЦИПАЛДЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ҚАРЖЫ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ НЕГІЗІ

Қаржылық және материалдық ресурстар – муниципальдық меншіктің негізі. Жергілікті бюджет және оны жасақтау негіздері. Аймақтық бағдарламаларды жүзеге асыруда республикалық және жергілікті бюджеттердің өзара әрекеті тиімділігі. Аймақтың қаржы балансы. Жергілікті бюджеттің шығындары.

Бюджеттен тыс қорлар. Бюджеттен тыс қаражаттардың аймақтың кешенді дамуын жүзеге асырудағы негізгі бағыттары. Бюджеттен тыс қаражаттардың жасақталу көздері.

Валюталық қорлар, валюталық қаражаттарды тарту жолдары. Муниципальдық құрылымдар органдарымен ақша айналымын және несиелеу механизмін ұйымдастыру.

Қазақстан Республикасында жергілікті өзіндік басқарудың экономикалық негізін құрайды:

- муниципалдық меншік;
- жергілікті қаржылар;
- мемлекеттік меншіктегі мүлік және жергілікті өзіндік басқару органдары басқармасына берілген мүлік.

Жергілікті өзіндік басқарудың экономикалық негізі болып табылатын материалдық-қаржылық ресурстар, шын мәнінде жергілікті өзіндік басқарудың тиімділігін анықтайды.

Жергілікті өзіндік басқарудың экономикалық негіздері қоғамдық қатынастарды бекітіп және реттейтін, сонымен бірге өз кезегінде муниципалдық құрылым халқының мүддесінде муниципалдық меншікті, жергілікті бюджетті, басқа да жергілікті қаржыларды жасақтаумен және пайдаланумен байланысты құқықтық нормалар жиынтығын білдіреді.

Экономикалық негіздер жергілікті ӛзіндік басқарудың шаруашылық дербестігін қамтамасыз етеді, халықтың қажеттілігін толтыруға қызмет етеді, оның тіршілік әрекеті мен ӛмір сүру жағдайларын жасайды.

Жергілікті ӛзіндік басқарудың экономикалық негізін бекіту және дамыту тұтастай Қазақстанның экономикалық жағдайына үлкен әсер етеді.

Муниципалдық меншіктің жасақталу процесі 1992ж. 13 қаңтарында «ҚР жергілікті ӛзіндік басқару туралы» Қазақ КСР Заңы қабылданғаннан кейін басталды.

Қазақстан республикасының Азаматтық кодексіне сай муниципалдық меншік болып меншік негізінде қалалық, селолық, басқа да муниципалдық құрылымдарға тиесілі мүлік жатады.

Қазақстан Республикасында жергілікті (муниципалдық) құрылымдар меншігінде болатын мүлік екіге бӛлінеді. Бір бӛлігі шаруашылықты жүргізу және оперативті басқару құқығында муниципалдық кәсіпорындар мен ұйымдарға бекітіледі. Екінші бӛлігі, яғни муниципаолық кәсіпорындар мен ұйымдарға бекітілмеген жергілікті бюджеттің қаражаттары мен басқа да муниципалдық мүлік ҚР Азаматтық кодексіне сай сәйкесінше муниципалдық құрылымның қазынасын жасақтайды.

Муниципалдық құрылымдардың жергілікті ӛзіндік басқару органдары муниципалдық меншікті дербес басқарады. Олар муниципалдық меншік нысандарын уақытша және тұрақты беруге, жалға беруге, бекітілген тәртіппен алуға, мүліктік келісім-шарттар жүргізуге құқылы.

Муниципалдық меншік мемлекетпен танылады және қорғалады (ҚР Конституциясы 87 б.).

Муниципалдық меншіктегі жылжымайтын мүлік нысандарын (ғимарат, құрылыс, тұрғылықты және тұрғылықты емес орындар) сатуға және сатып алуға, айырбастауға, сыйлауға, жалдауға, уақытша пайдалануға, сеніммен басқарылуға беруге болады.

Муниципалды ӛкілетті және атқарушы органдарға ӛзінің функцияларын басқару мақсатында белгілі бір мүліктік және қаржылық-бюджеттік құқықтар беріледі.

Тәжірибе кӛрсеткендей, мұндай құқықтардың ресурстық қамтамасыз етілуі жергілікті бюджеттерді (Қазақстан республикасында – облыс, аудан, қала, село бюджеттері) және аумақтық қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін пайдаланылатын шаруашылық субъектілернің қаржыларын қамтитын муниципалдық қаржылар болып табылады.

Муниципалдық қаржылар халыққа әлеуметтік-мәдени және коммуналдық-тұрмыстық қызмет кӛрсетулермен байланысты шаралады қаржыландыруды қамтамасыз етеді. Осылайша, муниципалдық қаржылар – бұл ұлттық табысты, ақша қаражаттары қорын бӛлу және қайта бӛлу арқылы муниципалдық құрылымдардың экономикалық және әлеуметтік дамуына пайдаланылатын экономикалық қатынастар жүйесі.

Мемлекет муниципалдық қаржылар арқылы белсенді түрде әлеуметтік саясатын жүргізеді. Жергілікті басқару органдарына бюджет қаражаттарын бере отырып, білім беру, денсаулық сақтау, халыққа коммуналдық қызмет

кҙрсету, жолдар қҰрылысы жҙне оны Ұстауды жҥзеге асырады.

Мемлекет муниципалдық қаржылардыҗ кҙмегімен ҚР басқа аймақтарына қараҒанда тарихи, географиялық, соҒыс жҙне басқа да жаҒдайлары нҽтижесінде дамуы кешеуілдеп қалҒан аймақтарды есепке ала отырып аумақтардыҗ экономикалық жҙне ҽлеуметтік дамуы деҗгейін теҗестіруді жҥзеге асыра алар еді. МҰны игеру ҥшін аймақтық баҒдарламалар жасақталуы тиіс. Оларды жҥзеге асыру қаражаттары сҽйкесінше ҽкімшілік-аумақтық бірліктердіҗ бюджеті кірісі кҙздерінен, сондай-ақ жоҒары тҰрҒан бюджеттердіҗ салыҒы есебінен жасақталады.

Муниципалдық бюджетке аймақтық салықтардыҗ бҙлігі, сонымен бірге субвенциялар, яҒни жоҒары тҰрҒан бюджеттердіҗ денсаулық сақтау, жол қҰрылысы, коммуналдық нысандардыҗ дамуына Ұсынылатын қаржы ресурстары бҙлінеді.

Муниципалдық қаржыларды пайдаланудыҗ еҗ басты баҒыты болып ҽлеуметтік жҙне ҙндірістік инфрақҰрылымды қаржылай қамтамасыз ету табылады. Муниципалдық қаржыландырудыҗ кҙзі болып бюджеттік ассигнованиялар жҙне шаруашылық субъектілері (кҽсіпорындар, Ұйымдар) қаражаттары табылады.

Муниципалдық қаржылардыҗ маҗызды бҙлігі жергілікті бюджет болып табылады. Қазақстанда жергілікті бюджет мемлекеттік бюджеттіҗ қаражаттары кҙлемінен кіріс бойынша 35%-ды, ал шыҒыс бойынша 40%-ды алады.

Жергілікті ҙзіндік басқару иелігінде негізінен ҽлеуметтік-мҽдени Ұйымдар бар. Сондықтан шыҒындардыҗ айтарлықтай бҙлігі (80%-Ға жуыҒы) ҽлеуметтік-мҽдени шараларды қаржыландыруҒа жҰмсалады. ТҰрҒын ҥй-коммуналдық шаруашылыққа бҙлінетін ассигнованиялар 10%-ды қҰрайды.

Қаржы ресурстарын пайдаланудыҗ басты баҒыттарыныҗ бірі болып еҗ алдымен жергілікті ҙндірістік база, содан кейін халыққа білім беру мен денсаулық сақтау Ұйымдарын қаржыландыру болмақ. Қалалық жҙне аудандық бюджеттерде ҽлеуметтік-мҽдени шараларҒа шыҒындар барлық шыҒындардыҗ 30-50% қҰрайды, ал селолық бюджетте – 60-80%.

Муниципалдық бюджеттен тыс қор жасақталады:

- заҗды жҙне жеке тҰлҒалардыҗ ерікті салымы;
- аукциондардан кірістер;
- қоршаҒан ортаны ластауҒа, табиҒи ресурстарды тиімсіз пайдалануҒа байланысты штрафтар, санитарлық норманы мен ережелерді бҰзуҒа байланысты тҙлемдер;
- муниципалдық меншік иелігіндегі тарихи жҙне мҽдени ескерткіштерді бҥлдіргені ҥшін айыппҰл;
- ҚР заҗы негізінде ҽкімшілік айыппҰл.

Ҿзін-ҿзі бақылауҒа арналҒан сҰрақтар:

1. МаҗҒыстау облысы жҙне Ақтау қаласы ҽлеуметтік-экономикалық дамуында жергілікті қаржы ресурстарыныҗ ролі қандай?
2. Муниципалдық ресурстар қалай жасақталады?

3.	Маңғыстау облысы жјне Актау қаласы бюджетінің кіріс жјне шығыстары қалай құрылады?

7-тақырып. АЙМАҚТЫҚ ДАМУ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ЖОСПАРЛАРЫНЫҢ КЕШЕНДІ БАҒДАРЛАМАСЫ МЕН НЕГІЗГІ МАЗМҰНЫ

Жергілікті ґзіндік басқару жағдайында жергілікті шаруашылықтың кешенді стратегиялық бағдарламаларын жасақтаудың объективті қажеттілігі. Муниципалдық құрылымдар органдарына стратегиялық жјне бағдарламалық жоспарлауда қойылатын негізгі талаптар. Муниципалдық құрылымдар органдарының дамушы индустриалды ґндіріске, құрылысқа, жоғары технологиялар мен қызмет кґрсетулер индустриясына қолдауы мен јрекеті. Кґлік пен байланыстың дамуы. Жоспар алды жасақтаулар жүйесінде жергілікті шаруашылықтың интенсификациялауды дамыту бағдарламасы.

Жергілікті ґзіндік басқару Қазақстан республикасының барлық аумағында – тікелей ґкілетті жјне атқарушы органдар арқылы жүзеге асырылады. Жергілікті ґзіндік басқарудың негізін халықтың жергілікті мјселелерді дербес шешу құқығы құрайды. Жергілікті ґзіндік басқарудың ґкілеттіліктері ширегі елдің заңы – ҚР Конституциясымен, ҚР субъектілері Жарғысымен, муниципалдық құрылымдар жарғысымен анықталған.

Муниципалдық құрылымдар мемлекет алдында мемлекеттік бағдарламаларды жүзеге асыруға жјне осы мақсаттар үшін бґлінген ресурстарды пайдалануға жауапты болады.

Жергілікті ґзіндік басқарудың жауапкершілігінің мазмұны мен сипаты, тјртібі келесі заңнамамен айқындалады:

- ҚР Конституциясы;
- ҚР субъектілерінің жарғысы;
- Муниципалдық құрылымдар жарғысы;
- ҚР Қылмыстық кодексі;
- ҚР Азаматтық кодексі;
- Еңбек жґніндегі заңдар кодексі жјне т.б.

Жергілікті ґзіндік басқарудың лауазымдық тұлғалары жауапкершілігі тјртіптік, јкімшілік, қылмыстық болады.

Тјртіптік жауапкершілік органның јкімшілігімен тјртіптік жазалау дегенді білдіреді. Жазалау сипатында болуы мүмкін: ескерту, сґгіс, қатаң сґгіс, белгілі мерзімге тґлем ақысы тґмен жұмысқа аудару немесе тґменгі лауазым орнына ауыстыру, қызметке толық емес сјйкестік, қызметтен босату. Тағы да басқа, мысалы қызметте жоғарылауды шектеу, сыйлық ақшадан айыру да болуы мүмкін.

Јкімшілік жауапкершілік – бұл лауазымдық тұлғалардың јкімшілік құқық бұзушылықтарды жасағаны үшін құқықтық жауапкершілік түрі. Жауапкершілік јкімшілік жазалау жолымен жүзеге асырылады: ескерту, айыппұл, мүлікті тјркілеу, арнайы құқықтардан айыру, еңбекпен түзетуге тарту, јкімшілік тұтқындалу (арест). Јкімшілік жауапкершілік тјртіптік жауапкершілікке ауысуы мүмкін.

Қылмыстық жауапкершілік – кінәліге жазалау түрін мемлекеттік мәжбүрлеуді қолдануда арқылы көрінетін, жасалған қылмыстың құқықтық салдары.

Жергілікті өзіндік басқарудың лауазымдық тұлғалары қылмыстық жауапкершілікке экономикалық қызмет сферасындағы қылмысы үшін тартылады.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар:

1. Стратегиялық жоспарлаудың мәні неде?
2. Стратегиялық жоспарларды жасақтаудың логикасы қандай элементтерден тұрады?
3. Аймақтың стратегиялық жоспары қандай элементтерден тұрады?

8 - тақырып. НАРЫҚ ЖАҒДАЙЫНДА АЙМАҚТЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК БАҒДАРЛАМАСЫ МОДЕЛІ

Нарық жағдайында халықтың тұрмысы деңгейін қолдау және әлеуметтік қорғау. Жұмыссыздарға көмек көрсету бағдарламасы. Айнала қоршаған ортаны, жетілдіру, тұрғын үй – коммуналдық инфрақұрылымын дамыту, көгалдандыру бағдарламалары. Құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету және тұтынушылар құқығын қорғау.

Әлемнің кез-келген елінде қоғамның тіршілік әрекетінің бірнеше аспектілері бар: экономикалық, әлеуметтік, құқықтық және рухани. Олардың барлығы қоғамдық қатынастарды ұйымдастырудың әртүрлі формаларында өтуі мүмкін. Яғни, олардың негізінде нарықтық қатынастар немесе қатаң мемлекетпен орталықтандырылып басқарылатын қатынастар болуы мүмкін.

Нарықтық қатынастар тұтыну құралдары мен өндіріс жабдықтарына жеке меншікке, тауар өндірушілердің еркін қызметіне, еркін бәсекелестік пен баға құрылымына, адамның өмір сүруі мен дамуын қамтамасыз етуге қызмет түрін еркін таңдауға, экономика ашықтығына негізделген. Орталықтандырыла басқарылатын экономиканың сипаттамалық белгілері: өндіріс жабдықтарына мемлекеттік меншік; халық шаруашылығы жүйесінің барлық деңгейлерінен өтетін жоспарлау; өндірістің жоғары деңгейі және оның мемлекеттік кәсіпорындарда монополиялануы; қоғамның жоғарғы мақсаты болып адамның жан-жақты дамуы; елдің біртұтас халықшаруашылығы кешенінің жабықтығы.

Қазіргі заманғы өркениеттің даму тәжірибесі нарықтық қатынастар жүйесінің командалық-әкімшілік, бюрократиялық жүйемен салыстырғанда қоғамның тіршілік әрекетінің барлық аспектілерінің тиімдірек қызмет етуін қамтамасыз етеді. Сонымен бірге, бұл тәжірибе тағы бір тұжырымға негіз береді – нарықтық қатынастар жүйесіне негізделген барлық елдер қоғам өмірінде өтіп жатқан әлеуметтік-экономикалық процестерді мемлекеттік реттеудің әдістерін түрліше бейнеде кеңінен қолданады.

Қазіргі нарықтық шаруашылық әдетте, адамның әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталады. Сонымен қатар, көптеген өнеркәсіптік дамыған елдерде ол әлеуметтік-экономикалық процестерге мемлекеттік араласу арқылы

ҿз азаматтарыныҽ қорәалуын жоәарәы деҽгейде қамтамасыз етеді (қўрыләан игіліктерді қайта бҿлу, салық саясаты, қўқықтық қамтамасыз ету жҽне т.б.). Бўл мўндай шаруашылықтыҽ јлеуметтік-нарықтық деп айқындалуына негіз болды. Јлеуметтік-нарықтық шаруашылық концепциясыныҽ негізін қалаушы жҽне соәыстан кейінгі жылдардаәы Германияныҽ шаруашылық реформасын ўйымдастырушы ФРГ халық шаруашылыәы министрі, кейін оныҽ канцлері Людвиг Эрхард болатын. Оныҽ концепциясыныҽ мазмўны 1956ж. шыәарыләан «Барлыәына арналәан игілік» кітабында баяндалады. Ол Ресейде 1960ж., кейін 1991ж. қайта шыәарыләан. Ол јлеуметтік-нарықтық шаруашылыққа былайша анықтама берген болатын: «тўләаныҽ толықтай жҽне еркін жетілуіне, тўтыну заттарын еркін таҽдауәа, еркін бјсекелестік принциптеріне негізделген шаруашылық». «Экономиканыҽ кез-келген жетістігі, еҽбек ҿнімділігініҽ кез-келген жоәарылауы халық игілігіне арналады жҽне тўтынушылардыҽ қажеттіліктерін жеткілікті қамтамасыз етуге қызмет етеді, нарықтық шаруашылықтыҽ јлеуметтік мҽні де сонда» деген.

Јлеуметтік нарықтық шаруашылық мемлекеттіҽ саясаты концепциясы экономиканыҽ, тўтастай қоәамныҽ еркін, экономикалық тиімді, берік, јлеуметтік жҽне шынайы қўрылымына мақсатталәан. Оны капитализм мен орталықпен басқарылатын экономика арасындаәы «кшінші жол» деп қарастыруәа болады.

Јлеуметтік нарықтық шаруашылық азаматтарды јлеуметтік қорәау, јлеуметтік јділдікті қамтамасыз ету бойынша мемлекеттік қызметтіҽ нҽтижесінде жаҽа сапаәа ие боләан нарықтық экономиканыҽ бір моделі боләандықтан, оәан келесідей анықтама беруге болады:

Јлеуметтік нарықтық шаруашылық – бўл азаматтардыҽ, тауар жҽне қызмет кҿрсетулерді ҿндірушілердіҽ экономикалық еркінді мен дербестігі, еркін бјсекелестік жҽне баәа қўрылымы, барлық меншік ткрлері негізінде қызмет етуші, мемлекеттіҽ кҿмегімен ўлттық жалпы ҿнімніҽ јрбір азаматыныҽ накты еҽбегіне қатаҽ сјйкестеліп јділ бҿлінуін қамтамасыз етуші жҽне халықтыҽ қорәансыз бҿлігіне јлеуметтік кепілдемелерді ўсынушы јлеуметтік-экономикалық жкйе.

Бўл анықтамадан јлеуметтік нарықтық шаруашылықта ҿз азаматтарыныҽ јлеуметтік мјселелерін шешуде мемлекеттіҽ рҿлініҽ айтарлықтай ккштілігін байқауәа болады. Осылайша, оныҽ басты міндеттері келесіде:

- елдегі сенімді қўқықтық тјртіпті ныәайту жҽне қолдау;
- ішкі жҽне сыртқы қауіпсіздікті қамтамасыз ету;
- ўлттық валютаныҽ тўрақтылыәын қамтамасыз ету;
- јлеуметтік инфрақўрылым салаларын дамыту (білім беру, денсаулық сақтау, әылым жҽне ҿнер т.б.);
- бјсекелестік ккрес аймаәында заҽныҽ сақталуын бақылауды жкзеге асыру;
- қоәамныҽ јлсіз мкшелері кшін еҽбек қўқыәы аймаәында кепілдемелер мен јлеуметтік жеҽілдіктерді қамтамасыз ету;

- қоршаәан ортаны сақтау кшін талаптарды жасақтау жјне жкзеге асыру;
- нарықтық шаруашылық мкмкіндіктері ширегінде јлеуметтік-экономикалық процестерді макроэкономикалық басқару.

Бұл міндеттердіҫ мемлекетпен тиімді шешілуі келесі мақсаттар бойынша жетістіктерге жетуді қамтамасыз етуге мкмкіндік береді: а) халық ҙміріҫ сапасы мен деҫгейін арттыру; ј) баәа деҫгейі тұрақтылыәын қамтамасыз ету; б) жұмыбастылықтыҫ жоәарәы деҫгейін қамтамасыз ету; в) јлеуметтік јділдік пен јлеуметтік қамтамасыз ету жкйесініҫ тиімді қызмет етуін қолдау.

Кез-келген экономикалы (нарықтық немесе нарықтық емес) қоәамда экономикалық жјне јлеуметтік прогрессті қамтамасыз ету, ондаәы процестерді **басқарусыз** мкмкін емес. Оныҫ астарында не тксіндіріледі? Яәни, басқару субъектісініҫ оныҫ нысандарына, ҙзгермелі сыртқы орта жаәдайларына бейімделе отырып, оныҫ дұрыс қызмет етуін сақтауды қамтамасыз ету кшін саналы, мақсатты, жоспарлы јсері жкйесі.

Басқару субъектілері басқару јрекеттерін жкзеге асырушы, яәни шешім қабылдаушы жјне оныҫ жкзеге асырылуын қамтамасыз етуші јлеуметтік институттар, ұйымдар, адамдар топтары жјне жеке тұләалар болып табылады. Басқару субъектілерініҫ екі ткрін ажыратады: тікелей жјне негізгі. **Басқарудыҫ тікелей субъектісі**: а) макродеҫгейде мемлекет, оәан қатысты ҙкілетті, заҫдық билік органдары, президент, аппараты жјне қызметкерлерімен, биліктіҫ атқарушы органы – Ҝкімет; б) жергілікті билік органдары деҫгейінде – сјйкесінше биліктіҫ ҙкілетті жјне атқарушы органдары. Коммерциялық кјсіпорындар мен ұйымдарда – јкімшілік-басқару аппараты. **Басқарудыҫ басты субъектісі** халық болып табылады, олар ҙздерніҫі ҙкілдерін мемлекеттіҫ билік органдарына сайлау арқылы, ҙз істерін басқарады. Іскерлік кјсіпорындарда басқарудыҫ басты субъектісі, олардыҫ жеке немесе ұжымдық меншік иелері болып табылады.

Ҙз кезегінде басқару нысаны болып басқару јсерін сезінетін, оларәа тікелей еҫбектік қызметі арқылы жауап қайтаратын барлық јлеуметтік институттар, ұйымдар, топтар жјне жеке тұләалар.

Қоәамдық жкйелерде басқару **екі жақты сипатқа** ие. Бір жаәынан, ол тікелей ҙндіріс процесі функциясы болып табылады, яәни еҫбек процесі функциясы, нақты экономикалық, јлеуметтік, құқықтық, саяси жјне технологиялық жаәдайда адамдардыҫ қызметін реттеу. Бұл басқарудыҫ ұйымдық-техникалық жаәы. Алайда еҫбек кооперациясы, біріккен еҫбек жұмысын ұйымдастыру ҙндіріс құралдарына меншік иесіні арқылы жкзеге асырылады, немесе оныҫ тапсыруымен кјсіби басқарушы-менеджерге жккteледі. Сондықтан, екінші жаәынан, басқару јрқашан ҙндіріс құралдарына меншіктіҫ функциясы болады. Жјне бұл басқарудыҫ јлеуметтік-экономикалық жаәы. Жјне де осы басқармалық қызметтіҫ мақсаттарын, сипатын жјне құралдарын айқындайды.

Басқарудыҫ мјні оныҫ негізгі функцияларында ашылады. Олар:

1. Басқарушылық шешімдерді дайындау жјне қабылдау.
2. Басқарушылық шешімдердіҫ орындалысын ұйымдастыру.

3. Шешімдердің орындалуын ынталандыру.
4. Шешімдердің орындалу жүрісін есептеу және талдау.
5. Шешімдердің орындалу процесін реттеу.

Нарықтық экономика жағдайларында ұлттық экономиканың дамуын реттеу функциясы айрықша маңызға ие. Оның маңызы нарықтық жүйенің келесідей кемшіліктерін игеру қажеттілігімен шартталады:

1. қоғамдық маңызға ие тауарлар мен қызмет өндірісі үшін стимулдың болмауы;
2. жұмыс жасай алатындар мен жұмыс жасағысы келетіндердің еңбегіне кепілдіктің болмауы;
3. азаматтардың тұрақты игілікті тұрмыс жағдайлары құқығына кепіл бере алмауы;
4. тұрақты негізде ғылымдағы зерттеу жұмыстарының дамуына әсер етуге қабілетсіздігі;
5. инфляциялық процестерге тұрақсыздығы.

Бұл мәселелерді қоғамда болып жатқан әлеуметтік-экономикалық процестерге әртүрлі түрде араласу арқылы мемлекет қана шешеді.

Экономиканы және әлеуметтік қатынастарды реттеу – бұл мемлекеттің ұлттық экономика және оның ұдайы өндірісінің қажетті барысын тұрақтандыруды, еркін тауар өндірушілердің жақсы қызмет етуінің жалпы жағдайларын қамтамасыз ету бойынша, олардың әлеуметтік қорғалуын кепілдеу бойынша жүргізілетін мақсатты қызметі. Оның негізгі формалары:

- құқық нормасы;
- бюджеттік-салықтық тұтқалар;
- ақша-несие құралдары және
- стратегиялық жоспарлау.

Әкімшілік-құқықтық реттеудің мақсаты – құқық нормалары көмегімен а) адамдардың әртүрлі қызметі түрін; ә) өкілеттілігі мен міндеттерін ұйымдастыру. Құқықтық реттеу механизмін әртүрлі нормативтік актілер (заңдар, нұсқаулар, заңнамалық актілер) құрайды.

Нарықтық экономиканы мемлекеттік реттеу жүйесінің маңызды құрылымдық элементі **бюджеттік-салықтық тұтқалар** болып табылады. Бұл негізгі элементтері:

1. Салық саясаты. Ол экономикалық өсуді, ғылыми-техникалық прогрессті ынталандыру үшін, отандық тауарлардың экспорттық бәсекеге қабілеттілігін көтеру үшін пайдаланылады.
2. Мемлекеттік бюджет шығындары. Олардың көмегімен жүзеге асырылады: а) келесілерге бағытталатын мемлекеттік инвестицияларды қаржыландыру: 1) басымдықты ғылыми зерттеулерді қаржыландыру, елдің қорғаныс қабілеттілігін қамтамасыз ету бағдарламалары, инфрақұрылымды жетілдіру бағдараламаларын жасақтау және жүзеге асыру, жоғары білікті кәсіби мамандарды дайындау бағдарламалары; 2) экспорттық потенциал арнайы бағдарламаларын жүзеге асыру, негізгі капитал және оның өнімділігі өсімін модернизациялауға қаржылай

марапаттар; 3) табиәатты кнемді пайдалану жјне табиәатты қорәау шараларын қаржыландыру; ј) јлеуметтік инфрақўрылым салаларын қаржыландыру; б) мемлекеттік материалдық резервтерді толтыру кшін, басқа да жалпы мемлекеттік қажеттіліктер кшін мемлекеттік ресурстарды сатып алу. Сонымен қатар мемлекеттік шыәындар инфляциямен ккрес қўралы ретінде пайдаланылуы мкмкін.

3. Амортизациялық саясат, оның кӡмегімен негізгі капиталды жаңарту, сондай-ақ әылыми-техникалық прогрессті тездету қамтамасыз етіледі.

Ақша-несие қўралдары:

- Есеп саясаты (ЎБ, учетная ставка).
- Ақша эмиссиясын басқару.
- Ашық нарықтардаәы операциялар (қўнды қаәаздар нарыәы).

Нарықтық экономиканы мемлекеттік реттеу жкйесінде **стратегиялық жоспарлау** ерекше орынәа ие. Ол мкмкіндік береді:

1. экономиканың жаәдайы мен нақты мезгілдегі јлеуметтік мјселелердің шешілу деңгейі бойынша кӡріністі білуге;
2. болашаққа экономиканың дамуына, јлеуметтік қатынастардың дамуына қазіргі заманәы тенденцияларды жасақтауәа;
3. сјйкесінше басқару субъектілерінің жетістіктеріне жету кшін ўмтылуәа тиіс стратегиялық мақсаттарды айқындауәа;
4. қойыләан мақсаттарды, оларәа жеткізуге қажетті ресурстардың барлық ткрлері қўрылымы жјне кӡлемімен байланыстыруәа;
5. елдің алдында тўрәан маңызды экономикалық жјне јлеуметтік мјселелерді шешудің мемлекеттік жјне аймақтық баәдарламаларын біртўтас болуы кшін байланыстыруәа;
6. бюджеттік-салықтық жјне ақша-несиелік қўралдарды стратегиялық міндеттерге жету механизміне кешенді, кйлесімді ендіруді қамтамасыз етуге;
7. елдің іскерлік јлеміне ішкі жјне јлемдік нарық қўрылымы бойынша кӡріністі алуәа, ондаәы тенденцияларды білуге жјне ӡз мкддесін жкзеге асыра отырып, осы крдіске қосылуәа мкмкіндік береді.

Ӡзін-ӡзі бақылауәа арналәан сўрақтар:

1. Маңәыстау облысы халқының ӡмір скру деңгейінің јлеуметтік қорәаләандыәына сипаттама беріңіз.
2. Маңәыстау облысы жјне Ақтау қаласы білім беру жјне денсаулық сақтау ўйымдарының даму деңгейі мен қазіргі жаәдайына талдау жасаңыз.
3. Маңәыстау облысында жўмыссыздық деңгейі мен ӡзектілігі.

9 тақырып. ЛАУАЗЫМДЫҚ ТЎЛӘАЛАРӘА МУНИЦИПАЛЬДЫ ҚЎРЫЛЫМДАР ОРГАНДАРЫ КЕПІЛІ, ОЛАРДЫҢ ҚЫЗМЕТІН БАҚЫЛАУ

Территорияны дамыту жјне оның заңдылыәы бойынша муниципалдық қўрылымдар органдарын ӡкілеттіліктермен қамтамасыз ету. Муниципалдық қўрылымдар органдары шешімдерінің міндеттілігі мен қўқықтарын қорәау,

сонымен қатар қойылған міндеттерді қабылдауда жjне шешуде мемлекет пен халық алдында жауапкершілікте болу.

Муниципальдық менеджменттің іске асырылып отырғанына екі жкз жылдан астам уақыт ͳтті, ол барлық дерлік елдерде қолданылады. Оның пайда болуы кͳптеген факторларға байланысты жjне jр ткрлі формаларда жкзеге асырылды. Ресей тарихында, мысалы жергілікті ͳзін ͳзі ўйымдастыруға деген мықты себепкерлік ўйымның егде жастағы мкшелерін қамқорлау, балаларды алғашқы оқуға кйрету, қорғану секілді қажеттіліктерді отбасылардың бірігіп ўйымдасу ккшіменен jрекет етуден басталды. Германияда, ғаламдық жjне жергілікті мjселелерді ынталылықпен, іскерлікпен, жаупкершілікпен шешуге қабілетті белсенді ўлтты тjрбиелеуді басты назарға алды. Муниципальдық менеджменттің негізгі болмысы кͳбінесе ағылшындық муниципальдық ўйымның генетикалық табиғатыменен сипатталады; ол формальдық-қўқықтық негізден гͳрі, жергілікті jдет-ғўрыптар мен салттарды бағалап, оларды сақтайтын жjне содан айнымайтын халықтың қўқықтық санасына скйенеді.

Муниципальдық менеджмент тар жjне кең мағынасында да тксіндіріледі. Алғашқы жағдайда қалалар мен аудандарда, елді мекендерде jлеуметтік-экономикалық жjне қоғамдық-саяси процестерді жергілікті ͳзін-ͳзі басқару органдарының ккші жjне қаражаттарымен, олардың қызметі ширегінде реттеу жўмыстары жͳнінде сͳз болса; екінші жағдайда муниципальдық менеджмент осы территориялық жкйелерде билік пен басқарудың мемлекеттік, аймақтық, муниципальды органдарымен, экономикалық мемлекеттік емес қўрылымдармен, саяси партиялармен жjне басқа да халықтың ͳздік jрекеттегі қоғамдық ўйымдарымен, бўқаралық ақпараттық қўрылымдармен жкзеге асырылатын ўйымдық-экономикалық қатынастардың барлық жиынтығы ретінде айқындалады.

Муниципальдық менеджмент елді мекендер тўрғындарының мкдделерін салыстырмалы жекелеу жjне біріктіру жjне осы мкдделерді жкзеге асыру кшін, сондай-ақ топтардың территориялық қажеттіліктеріне мақсатталған басқару еңбегінің ерекше ткрі пайда болуы нjтижесінде шыққан. Муниципальдық менеджмент ккнделікті тіршіліктегі адамдардың ͳзара қарым-қатынасы жкріп жатқан, сондағы қалыптасқан нўсқаулар мен қўндылықтарды сақтауға жjне дамытуға бағытталған территориялық бірлік бар жерде ғана жкзеге асырылады.

Муниципальдық менеджмент кͳмегімен елді мекеннің қажеттіліктері мен тіршілік jрекетінің барлық жағдайлары қамтамасыз етіледі: тўрғын кй, коммуникация, қоғамдық тjртіп, білім беру жjне медициналық қызмет кͳрсетулер.

Муниципальдық менеджменттің практикалық механизмі қалалар мен аудандардағы елді мекендердің институциональдық (белгілі бір қоғамдық ережелерді қамтитын право нормаларының жиынтығы) жjне ўйымдық қўрылымдарын, қўқықтық жjне jкімшілік нормаларды белгілеу jдістерін, басқару шешімдерін жасақтау, қабылдау жjне жкзеге асыруды, этноjлеуметтік жjне басқа да императивтерді, басқа да тіршілік jрекетін реттеуіштерді қамтиды.

Муниципальдық менеджмент келесі функцияларды жкзеге асырады:

• қалалар мен аудандардыç јлеуметтік-экономикалық даму жоспарлары мен баәдарламаларын, сценарийлерін, болжамдарын талдау, баәалау, жасақтау;

• муниципальды қўрылулардыç еçбек потенциалын, олардыç әылыми-техникалық жјне интеллектуальдық маçызын ўләайтуәа жјне пайдалануәа жаәдай жасау, ынталандыру;

• јлеуметтік жјне ฺзндірістік инфрақўрылымдарды қолдау жјне дамыту;

• халыққа қызмет кзрсетулерді ўсыну бойынша бјсекелік ккреске ынта кзрсету;

• жергілікті бюджетті толтыру жјне оны тиімді пайдалану;

• бюджеттен тыс ресурстарды алу;

• муниципальды меншікке иелік ету жјне қарамаәында ўстау, оны тиімді пайдалану;

• нарықтық ортаныç, оныç инфрақўрылымыныç жјне кјсіпкерліктіç дамуына жаәдайлар жасау;

• жўмыс орындарын ўйымдастыру, жўмысбастылықты жјне халықтыç экономикалық белсенділігін кзтеру;

• басқа қалалар жјне аудандармен экономикалық жјне ฺзндірістік байланыстарды қалыптастыру жјне ныәайту;

• жергілікті биліктіç коммерциялық банктермен, инвестициялық, сақтандыру жјне басқа да қўрылымдармен ฺззара јрекетте болуы.

ฺЗзін-ฺззі бақылауәа арналәан сўрақтар:

1. Мемлекет пен заç алдында жергілікті ฺззіндік басқару органдары мен лауазымдық тўләаларыныç жауапкершілігі қандай?
2. Жергілікті халық алдында жергілікті ฺззіндік басқару органдары мен лауазымдық тўләаларыныç жауапкершілігі қандай?
3. Жеке азаматтар алдында жергілікті ฺззіндік басқару органдары мен лауазымдық тўләаларыныç жауапкершілігі қандай?
4. Заçды тўләалар алдында жергілікті ฺззіндік басқару органдары мен лауазымдық тўләаларыныç жауапкершілігі қандай?

10-тақырып. ОРТАЛЫҚ ЖЈНЕ ЖЕРГІЛІКТІ АТҚАРУШЫ ОРГАНДАР ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ

Орталық жјне жергілікті атқарушы органдарыныç реттеуші қызметтері. Аймақтық органдар тарапынан тікелей реттеу қызметі. Аймақтардыç дамуын басқаруды қўқықтық, нормативтік жјне јдістемелік қамтамасыз ету, сондай-ақ елдіç јлеуметтік-экономикалық дамуыныç ақпараттарымен қамтамасыз ету.

Республиканыç қазіргі экономикалық кеçістігі јлеуметтік, экономикалық, экологиялық ерекше проблемаларымен сипатталатын јр ткрлі аймақтарды қамтиды. Осы тўрәыдан аләанда жјне аймақтардыç мамандандырылу қаәидасына сјйкес республика аймақтарын тзрт топқа бзлуге болады:

● шарушылықтарыныç қўрылымы экспортқа баәытталәан;

● индустриялық дамыәан;

● агроөнеркәсіптік;
● дағдарыстық.

• **Бірінші топ** – стратегиялық сипаттағы минералды ресурстардың айтарлықтай қорларын иеленетін және ғылыми-өндірістік әлеуетінің қарқынды дамуына жеткілікті мүмкіндігі бар, бірақ ауылдық аймақтарының экономикалық - әлеуметтік артта қалуымен, экологиялық жағдайларының нашар болуымен ерекшеленетін аймақтар. Бұл аймақтарға Қазақстан экономикасын дағдарыстан шығару және тұрақтандырудың рөлі беріледі. Осы аймақ топтары үшін төмендегідей проблемалар кешенін шешу қажет деп көрсетуге болады: минералдық шикізат және көмірсутек шикізаттарын кешенді өндіру мен өңдеудің жаңа технологияларын енгізу негізінде стратегиялық шикізат түрлеріне бай жерлерді интенсивті игеру;

• отандық және шетелдік инвесторлар үшін қолайлы инвестициялық климатты анықтайтын және әлемдік стандартқа жауап беретін жоғары дамыған өндірістік, әлеуметтік және нарықтық инфрақұрылымдарды құру;

• ауылдық аумақтарының дамуындағы «жинақталған» күрделі проблемаларды (әлеуметтік, экономикалық, экологиялық, т.б.) шешу.

Екінші топқа ауыр индустрия салаларына нақты маманданған, жоғары технологиялық ғылымды қажетсінетін өндіріс құру үшін қолайлы экономикалық жағдайлары және жоғары ғылыми - өндірістік әлеуеті бар, негізінен қаржылық ресурстармен өзін-өзі қамтамасыз ете алатын аймақтар жатады.

Бұл аймақтарды дамытуда шешуді талап ететін проблемалар қатарына төмендегілерді жатқызуға болады:

• шетел инвестицияларын тарту жолымен экспорттық әлеуетті қалыптастыру;

• жаңа ғылымды қажетсінетін өнімдер шығаруды ұйымдастыру, жаңа технологиялар негізінде құрал-жабдықтар мен машиналар, электроника құралдары, автомобиль құрылысы, жаңа материалдар, лазер технологиясын дамыту;

• нарықтық инфрақұрылымды дамытуды жеделдету.

Үшінші топ - ауыл шаруашылығына маманданған агроөнеркәсіптік кешенді аймақтар. Бұл топтағы аймақтар үшін халықтың жұмысбастылығын қамтамасыз ету және жаңа жұмыс орындарын ашу мақсатында ауыл шаруашылығы мен оған сабақтаса дамитын салаларда шағын және орта бизнесті дамыту қажет,

Олардың әлеуметтік-экономикалық дамуын тұрақтандыру үшін келесідей мәселелер өз шешімін табуы тиіс:

• ауыл шаруашылық өнімдерін өндіру үшін тиімді мамандандыруды жүзеге асыру;

• ауыл шаруашылық өнімінің жоғары сапалығын және экспорттық әлеуетінің өсуін қамтамасыз ететіндей өндірістік үрдістерге жаңа технология мен техникаларды енгізу жэне пайдалану;

• тұтыну нарығын тепе-тең түрде дамыту мақсатында, тұтыну заттарын өндіретін ауыл шаруашылығының және өнеркәсіп салаларының материалдық-техникалық базасын нығайту, міндетті түрде өндірістік және әлеуметтік инфрақұрылымдарды құру.

Тҗртінші топқа - қысылшаҫ (экстремальный) табиәи-климаттық, јлеуметтік-экономикалық жјне техника-технологиялық жаәдайдаәы, шаруашылықтыҫ салалық қүрылымы ўтымды емес даәдарыстық аймақтар, сонымен қатар экологиялық даәдарысқа ўшыраәан аудандар жатады. Бкл аймақтарда жинақталәан проблемалардан «арылу» кшін мемлекеттік реттеудіҫ нақты шаралары қажет. Сонымен бірге осы топтаәы аймақтардыҫ дамуы кшін шешілуі тиіс мјселелер келесідей:

- экологиялық даәдарыстыҫ терендеу крдісініҫ алдын алу;
- осы аймақтарда тўратын халықтардыҫ ҙмір скру сапасын жјне деҫгейін кҙтеру кшін материалдық негіз қўру жҙнінде нақты шаралар қабылдау;
- қоршаәан табиәи ортасы адамдардыҫ денсаулыәына ҙте қауіпті ауылдық аймақтардан, кіші жјне шаәын қалалардан жјне басқа да тўрәылықты жерлерден республикамыздыҫ басқа аймақтарына орын ауыстырәысы келетін халықтар кшін қажет жаәдайлар жасау;
- шетелдік техникалық жјне гуманитарлық кҙмектерді тарту жјне оларды тиімді пайдалану.

Республика аймақтарын мўндай топтастыру басқарудыҫ аймақтық мјселелерін тиімді шешуге жјне жергілікті шаруашылықтарды қарқынды дамытуәа мкмкіндік береді.

Проблемалық аймақтардыҫ қатарына бірқатар себептердіҫ салдарынан экономикалық јлеуеті орташа республикалық кҙрсеткіштерден бірнеше есе тҙмен, ал экономикасы ҙнеркјсіптіҫ аз јртараптандырыләан (диверсификация) кўрылымымен, нашар дамыәан инфракўрылымымен сипатталатын аймақтар жатады. Мўндай аумақтар олардыҫ ҙзіндік дамуын ынталандыратын мемлекеттіҫ кҙмегіне мўқтаж. Сондықтан да экономикалық әаламдану крдісіне қадам басып отырәан Қазақстан кшін шешілуі тиіс басты міндет - аймақтар кшін жаәымсыз салдарларды бейтараптандыра отырып, олардыҫ дамуы кшін қажет жагдайларды қалыптастыру негізінде тиімді нјтижені кләайту.

Аймақтардыҫ даәдарыстыәыныҫ басты белгілері болып табылатындар:

- ҙндіріс карқыныныҫ тҙмендеуі;
- халықтыҫ ҙмір скру деҫгейініҫ тҙмендеуі (жан басына шаққандаәы табыстыҫ тҙмендігі);
- жўмысбастылыққа қатысты жаәымсыз тенденциялардыҫ ҙрістеуі (жўмыссыздықтыҫ жоәары деҫгейі);
- демографиялық, экологиялық, јлеуметтік қызметтер кҙрсету саласындаәы проблемалардыҫ ккшеюі жне т.б.

Аймақтардыҫ біркелкі дамымауы іргелі јлемдік крдістерге жатады. Јрбір елде салыстырмалы ткрде ҙркендеген жјне артта қаләан аймақтар бар - бкл јлеуметтік-экономикалық, табиәи-климаттық, ресурстық жјне басқа да жаәдайлармен байланысты табиәи, аумақтық айырмашылықтар. Осы орайдаәы мемлекеттіҫ міндеті шектен тыс жоәары аймақтық саралауәа жол бермеу болып табылады.

Ҙмір скру деҫгейі мен сапасындаәы шектен тыс аймақтық айырмашылықтар кҙбінесе аймақтардыҫ экономикалық, табиәи-климаттық, ресурстық жјне инфрақўрылымдық ерекшеліктерімен анықталады, сондай-ақ олар мемлекеттіҫ «теҫестіру» саясатын жкргізу кшін негіз болып табылады. Осы саясатты жкзеге

асырудыç басқарушылық механизмініç негізгі міндеттерініç қатарына артта қалəан аймақтардаəы ჳмір скру деçгейі мен экономикалык даму параметрлерін еç болмаəанда орташа деçгейге (осы параметрлер бойынша) біртіндеп жақындату жатады. Бкл жаəдайда негізгі міндет мемлекет тарапынан аймақтардыç ჳзіндік дамуын ынталандыру: халықтыç јлеуметтік бейімділігін қолдау (қолайлы жерлерге кჳшіп-қонуəа кჳмек кჳрсету); артта қалəан аймақтарəа капитал мен инвестициялардыç келуін ынталандыру жјне т.б. болып табылады

Аймақ дамуыныç кез келген аясындаəы даəдарысты жою, бір жаəынан алəанда, экономикалық белсенділік деçгейімен байланысты. Јлеуметтік даму салыстырмалы ткрде дербестікке ие бола отырып, айтарлықтай дјрежеде ресурстық мкмкіндіктермен анықталады, олар ჳз кезегінде экономикалық даму деçгейіне байланысты. Екінші жаəынан, нарықтық шаруашылықтыç јлеуметтік жаəдайəа зиянын тигізе отырып, тек əана экономикалық басымдыққа біржақты бейімделуі нарықтық экономиканыç жјне тұтас мемлекеттіç дамуына қауіп туəызады. Сондықтан мемлекеттік реттеудіç јлеуметтік жјне экономикалық құраушыларыныç тепе-теçдігі қажет. Экономикалық жјне јлеуметтік құраушыларды тепе-тендікте дамыта отырып аймақ дамуындаəы јр ткрлі баəыттаəы олқылықгардыç орнын толықтыруəа жјне халықтыç тұрмыс жаəдайыныç деçгейін кჳтеруге болады, бұл ткптеп келгенде мемлекеттіç аймақтық саясатыныç табысты жкргізілуін анықтайтын негізгі шарттардыç бірі болып табылады.

Ӛзін-ӛзі бақылауəа арналəан сұрақтар:

1. Орталық жјне жергілікті атқарушы органдардыç қызметініç мјні неде?

Аймақтық органдар тарапынан тікелей реттеу қызметтерін атаçыз.

11-тақырып. АЙМАҚТЫÇ СЫРТҚЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНІÇ ДАМУЫ

Сыртқы экономикалық қызметтегі аймақтыç потенциалын анықтау. Заçдар ширегінде сыртқы экономикалық қызметтіç субъектісі ретінде аймақты ұсыну. Қазақстан Республикасында аймақтардыç сыртқы экономикалық қызметініç тиімділігі.

Аймақтық саясаттыç мјні мен міндеттері жјне оларды жкзеге асырудыç ჳзіндік механизмдері бар. Макроэкономикалық саясаттыç құрамдас бჳлігі бола отырып, аймақтық саясат јрбір аймақтыç экономикасыныç тиімділігі мен бјсекеге қабілеттілігін арттыру арқылы экономиканыç тиімділігін кჳтеруді ჳзініç басты мақсаты етіп қояды. Қойылəан мақсатқа жету кшін, јрине, міндеттердіç қойылуы шарт. Олардыç қатарына: мемлекет пен жекелеген аумақтардыç мкдделерін кйлестіру, аумақтық дамудыç јрекетті механизмін жасақтау, сонымен қатар аймақтыç ресурстық, əылыми, еçбек јлеуетін барынша пайдалану жатады. Осы суреттен кჳрініп ткрəанындай, аймақтық саясаттыç мақсаты, міндеттері мен жкзеге асыру јдістері мемлекеттік реттеудіç басқа баəыттарымен ჳзара тыəыз байланыста жкзеге асырылады. Мемлекеттегі јрбір аймақ ჳзімен-ჳзі жеке дами алмайды, ჳйткені басқа аймақтардыç даму барысына зиянын тигізбес кшін оныç

ерекшеліктерін де ескеруі тиіс. Сондықтан да экономиканы мемлекеттік реттеу жкйесіндегі аймақтық саясаттың маңызы ерекше бола ткседі. Мемлекет "ірбір аймақ кшін баәдарлама жасап, сол бойынша аймақтар ззінің даму баәытын жкзеге асырады.

Аймақтық саясатты нақты қалыптастыру кшін еліміздің кеңістікті айырмашылық себептерін кзрсету қажет. Оларәа жататындар тзмендегілер:

- еліміз аймақтарының табиәи-климаттық жаәдайының айырмашылыәы;
- аймақтың знімділігін анықтайтын табиәи ресурстарды пайдалану баәыты, саласы жіне ауқымы. Бұл фактор тек ауыл шаруашылық, сондай-ақ пайдалы қазбаларды игеру әана емес, знеркісіпті орналастыру жаәдайына жіне халықтың змір скру жаәдайын ұйымдастыруәа да ісер етеді;
- аймақтың орналасуының «ккрделі» жаәдайы, соның ісерінен шыәындар артып, баәаның зсуі туындайды. Бұл аймақтың кзлік жіне байланыс қызметтерінің дұрыс дамымауына, оның экономикалық даму деңгейіне ықпал етеді;
- инновация енгізу жаәынан артта қалуы, зндірістің ескі құрылымы;
- елдің экономикалық даму тенденциясы;
- тауар зндірісіне ісер ететін технологиялық даму сатысы;
- институционалдық фактор: жалпы жіне аймақтық саясаттың нысандары, саяси жаәдайы, аймақтың даму тарихы жіне т.б.;
- орналастырудың физикалық факторлары: аэропорт, кзлік жкйесі, зндірістік алаңдардың бар болуы немесе жоқ болуы, байланыс жкйелерімен қамтамасыз етілуі, зндірістік инфрақұрылым;
- ілеуметтік-мідени факторлар: урбанизация деңгейі, халықтық білім деңгейі, әылыми орталықтардың бар болуы жіне т.б;
- орталықпен жкргізілетін макроэкономикалық саясатта аймақтық ерекшеліктердің есепке алынбауы;
- орталық пен аймақтар арасындаәы зкілеттіліктер мен міндеттерді жіктеу крдісінің толықтай аяқталмауы.

Ззін-ззі бақылауәа арналәан сұрақтар:

1. Аймақта сыртқы экономикалық қызметтің тиімділігі неде?
2. Маңәыстау облысының сыртқы экономикалық қызметінің¯дамуында «Морпорт Ақтау» АЭА қызмет етуінің рзлі мен маәынасы.

12-тақырып. МУНИЦИПАЛДЫҚ ҚҰРЫЛЫМДАР ОРГАНДАРЫ МІСЕЛЕЛЕРІ

Республиканың халықшаруашылық басқарудың біртұтас жкйесінен муниципалдық құрылымдардың бзлінуі. Іленуметтік-экономикалық даму міселелерін шешу кшін қажетті қаржы құралдарын жасақтаудың тісілдері мен жолдары. Экологиялық міселелерді шешу. Жергілікті органдар мен қорәаушы объектілер арасында құқықтық қарым-қатынастарды құрудың қажеттілігі.

Ікім - Қазақстан Республикасының Президенті мен Ккіметінің жергілікті атқарушы органды басқаратын жіне тиісті аумақта мемлекеттік саясаттың

жкргізілуін, Қазақстан Республикасы орталық мемлекеттік органдардыç барлық аумақтық бзлімшелерініç кйлесімді қызмет істеуін, тиісті бюджеттен қаржыландырылатын атқарушы органдарəа басшылықты қамтамасыз ететін, Қазақстан Республикасыныç заçдарына сjйкес мемлекеттік басқару ʒкілеттігі берілген, тиісті аумақтыç jлеуметтік-экономикалық дамуыныç жай-ккйіне жауапты; ʒкілі;

jкім аппараты - жергілікті атқарушы органныç (ол қўрылəан жаəдайда) жjне jкімніç қызметін қамтамасыз ететін мемлекеттік мекеме;

мjслихат аппараты - тиісті мjслихаттыç, оныç органдары мен депутаттарыныç қызметін қамтамасыз ететін мемлекеттік мекеме; жергілікті бюджеттен қаржыландырылатын атқарушы орган - жергілікті мемлекеттік басқарудыç жекелеген міндеттерін жкзеге асыруəа jкімдік уjкілеттік берген жjне тиісті жергілікті бюджеттерден қаржыландырылатын мемлекеттік мекеме;

мjслихат сессиясыныç тʒраəасы - мjслихат депутаттарыныç арасынан сайланатын, мjслихат сессиясында ўйымдастырушылық-билік ету қызметін жкзеге асыратын, мjслихаттыç лауазымды адамы;

жергілікті мемлекеттік басқару - осы заçда жjне басқа да заç актілерінде белгіленген қўзырет шегінде жергілікті ʒкілді жjне атқарушы органдар тиісті аумақта мемлекеттік саясатты жкргізу, оны дамыту мақсатында жкзеге асыратын, сондай-ақ тиісті аумақтаəы істіç жай-ккйіне жауапты болып табылатын қызмет;

жергілікті атқарушы орган (jкімият) - облыстыç (республикалық маçызы бар қаланыç, астананыç), ауданныç (облыстық маçызы бар қаланыç) jкімі басқаратын, ʒз қўзыреті шегінде тиісті аумақта жергілікті мемлекеттік басқаруды жкзеге асыратын алқалы атқарушы орган;

жергілікті ʒкілді орган (мjслихат) - облыстыç (республикалық маçызы бар қаланыç, астананыç) немесе ауданныç (облыстық маçызы бар қаланыç) халқы сайлайтын, халықтыç еркін білдіретін жjне Қазақстан Республикасыныç заçдарына сjйкес оны іске асыру кшін қажетті шараларды белгілейтін жjне олардыç жкзеге асырылуын бақылайтын сайланбалы орган; мjслихат сессиясы - мjслихат қызметініç негізгі нысаны; jкімшілік-аумақтық бʒлiністі басқару схемасы - тиісті аумақта орналасқан, тиісті jкімшілік-аумақтық бʒлiністіç бюджетінен қаржыландырылатын атқарушы органдар жкйесі;

орталық мемлекеттік органныç аумақтық бʒлімшесі - тиісті jкімшілік-аумақтық бʒлiніс шегінде орталық атқарушы орган міндеттерін жкзеге асыратын орталық атқарушы органныç қўрылымдық бʒлімшесі.

Облыстық (республикалық маçызы бар қалалық, астаналық) jкімият Қазақстан Республикасы атқарушы органдарыныç біртўтас жкйесіне кіреді, атқарушы биліктіç жалпы мемлекеттік саясатын тиісті аумақты дамыту мкдделерімен жjне қажеттілігімен кйлестіре жкргізуді қамтамасыз етеді.

Облыстық (республикалық маçызы бар қалалық, астаналық) jкімиятты облыстыç (республикалық маçызы бар қаланыç, астананыç) jкімі басқарады.

Jкім облыстық (республикалық маçызы бар қалалық, астаналық) jкімиятты

јкім орынбасарларынан, јкім аппаратыныѕ басшысынан, жергілікті бюджеттен қаржыландырылатын атқарушы органдардыѕ бірінші басшыларынан қўрады.

Облыс (республикалық маѕызы бар қала, астана) јкімиятыныѕ отырыстарын јзірлеу мен ґткізу, сондай-ақ олардыѕ шешім қабылдау тјртібі јкімияттыѕ регламентінде белгіленеді. Үлгі регламентті Қазақстан Республикасыныѕ Ккіметі бекітеді. (РҚАО-ныѕ ескертуі: қараѕыз.).

Јкімияттыѕ дербес қўрамы облыстық (республикалық маѕызы бар қалалық, астаналық) мјслихат сессиясыныѕ шешімімен келісіледі.

Облыс (республикалық маѕызы бар қала, астана) јкімиятыныѕ жўмысына орталық мемлекеттік органдардыѕ аумақтық бґлімшелерініѕ басшылары кеѕесші дауыс қўқыѓымен қатыса алады.

Облыстық (республикалық маѕызы бар қалалық, астаналық) јкімият - алқалы орган, ол заѕды тўлѓа болып табылмайды.

Аудандық (облыстық маѕызы бар қалалық) јкімият Қазақстан Республикасы атқарушы органдарыныѕ біртўтас жїйесіне кіреді, атқарушы биліктіѕ жалпымемлекеттік саясатын тиісті аумақты дамыту мїдделерімен жјне қажеттілігімен їйлестіре жїргізуді қамтамасыз етеді.

Аудандық (облыстық маѕызы бар қалалық) јкімиятты ауданныѕ (облыстық маѕызы бар қаланыѕ) јкімі басқарады.

Јкім аудандық (облыстық маѕызы бар қалалық) јкімиятты аудан (облыстық маѕызы бар қала) јкімініѕ орынбасарларынан, јкім аппаратыныѕ басшысынан, тиісті атқарушы органдардыѕ бірінші басшыларынан қўрады.

Аудандық (облыстық маѕызы бар қалалық) јкімияттыѕ отырыстарын јзірлеу мен ґткізу, сондай-ақ олардыѕ шешім қабылдау тјртібі јкімияттыѕ регламентінде белгіленеді. Ўлгі регламентті Қазақстан Республикасыныѕ Ккіметі бекітеді. (РҚАО-ныѕ ескертуі: қараѕыз.).

Јкімияттыѕ дербес қўрамы аудандық (облыстық маѕызы бар қалалық) мјслихат сессиясыныѕ шешімімен келісіледі.

Аудан јкімиятыныѕ жўмысына орталық мемлекеттік органдардыѕ аумақтық бґлімшелерініѕ басшылары кеѕесші дауыс қўқыѓымен қатыса алады.

Аудандық (облыстық маѕызы бар қалалық) јкімият - алқалы орган, ол заѕды тўлѓа болып табылмайды.

Мјслихаттардыѕ қўзыретіне:

1) тиісті аумақты дамыту жоспарларын, экономикалық жјне јлеуметтік баѓдарламаларын, жергілікті бюджетті жјне олардыѕ атқарылуы туралы есептерді бекіту, соныѕ ішінде қаладаѓы аудан, аудандық маѕызы бар қала, кент, ауыл (село), ауылдық (селолық) округ јкімдері іске асыратын (јрбір қаладаѓы аудан, аудандық маѕызы бар қала, кент, ауыл (село), ауылдық (селолық) округ бойынша жеке-жеке) бюджеттік баѓдарламаларды бекіту; <*>

2) тиісті аумақтарда қоршаѓан ортаны қорѓау мен табиѓатты пайдалану жґніндегі баѓдарламаларды жјне қоршаѓан ортаны қорѓау, сауықтыру жґніндегі шыѓыстарды бекіту, сондай-ақ қоршаѓан ортаны қорѓау саласындаѓы заѕдарѓа сјйкес ґзге де мјселелерді шешу;

3) Қазақстан Республикасыныѕ Ккіметі жергілікті мемлекеттік басқарудыѕ ќлгі қўрылымдары негізінде қалыптасқан јкімшілік-аумақтық

бірлікті басқару схемасын јкімніç ўсынысы бойынша бекіту; <*>

4) ӡздерініç қарауына жатқызылəан јкімшілік-аумақтық қўрылыс жјне жергілікті қауымдастық ўйымыныç шекараларын айқындау мјселелерін шешу;

5) јкімніç ўсынысы бойынша мјслихат сессиясыныç шешімімен тиісті јкімияттыç дербес қўрамын келісу;

6) атқарушы органдар басшыларыныç есептерін қарау жјне тиісті органдарəа мјслихат шешімдерін орындамаəаны кшін мемлекеттік органдардыç лауазымды адамдарын, сондай-ақ ўйымдарды жауапқа тарту туралы ўсыныстар енгізу;

7) Қазақстан Республикасыныç заçдарына сјйкес азаматтардыç қўқықтары мен заçды мкдделерін қамтамасыз ету жӡніндегі ӡкілеттіктерді жкзеге асыру;

7-1) Қазақстан Республикасыныç сайлау туралы заç актісіне сјйкес аумақтық, округтік жјне учаскелік сайлау комиссияларыныç мкшелерін жасырын немесе ашық дауыс беруді ӡткізу жолымен сайлау;<*>

8) Қазақстан Республикасыныç Јкімшілік қўқық бўзушылық туралы кодексіне сјйкес, бўзəаны кшін јкімшілік жауаптылық белгіленетін ережелерді бекіту;

9) тиісті јкімшілік-аумақтық бӡліністі дамыту жоспарларыныç, экономикалық жјне јлеуметтік баəдарламаларыныç, жергілікті бюджеттіç атқарылуына бақылау жасау;

10) мјслихаттыç тўрақты комиссиялары мен ӡзге де органдарын қўру, олардыç қызметі туралы есептерді тыçдау, мјслихаттыç жўмысын ўйымдастыруəа байланысты ӡзге де мјселелерді шешу;

11) халықтыç жўмыспен қамтылуына жјрдемдесу мен кедейлікті азайту баəдарламаларын бекіту;

12) јкімніç ўсынуы бойынша ведомствоаралық сипаттаəы мјселелер бойынша јкімият жанындаəы консультациялық-keçесші органдардыç дербес қўрамын бекіту;

12-1) јкімніç ўсынысы бойынша "Облыстыç (қаланыç, ауданныç) қўрметті азаматы" атаəын беру;

13) Қазақстан Республикасыныç жер заçдарына сјйкес жер қатынастарын реттеуді жкзеге асыру;

14) азаматтар мен ўйымдардыç Қазақстан Республикасы Конституциясыныç, заçдарыныç, Қазақстан Республикасы Президенті мен Ккіметі актілерініç, орталық жјне жергілікті мемлекеттік органдардыç нормативтік қўқықтық актілерініç нормаларын орындауына жјрдемдесу;

15) осы Заçда жјне Қазақстан Республикасыныç ӡзге де заç актілерінде белгіленген басқа да ӡкілеттіктерді жкзеге асыру жатады.

2. Облыстар, республикалық маçызы бар қалалар жјне астана мјслихаттарыныç қўзыретіне облыстыç аудандық жоспарлану схемасын, облыс орталыəын, республикалық маçызы бар қаланы жјне астананы салудыç бас жоспары жобасын бекіту туралы Қазақстан Республикасыныç Ккіметіне ўсыныс енгізу, јкімшілік аудандардыç аудандық жоспарлануы жобаларын, облыстық (облыс орталықтарынан басқа) жјне аудандық маçызы бар қалаларды салудыç бас жоспарларын бекіту де жатады.

3. Аудандық мјслихаттар қўзыретіне қалалар, тиісті аудан аумаѓында орналасқан кенттер мен ауылдар салудыѕ бас жоспарларын бекіту де жатады.

4. Облыстардыѕ, республикалық маѕызы бар қалалардыѕ жјне Қазақстан Республикасы астанасыныѕ мјслихаттары тиісті јкімияттардыѕ ўсыныстары бойынша Қазақстан Республикасыныѕ заѕ актілеріне сјйкес қарыз алу туралы шешімдер қабылдауѓа қўқылы.

5. Облыстардыѕ, республикалық маѕызы бар қалалардыѕ жјне астананыѕ мјслихаттары қоршаѓан ортаны ластаѓаны кшін Қазақстан Республикасыныѕ заѕдарына сјйкес тґлемдер ставкаларын бекітеді.

Јкімніѕ қызметін ақпараттық-талдау тўрѓысынан, ўйымдық-қўқықтық жјне материалдық-техникалық жаѓынан қамтамасыз етуді јкім аппараты жкзеге асырады.

Облыс (республикалық маѕызы бар қала, астана), аудан (облыстық маѕызы бар қала) јкімініѕ аппаратын тиісінше облыс (республикалық маѕызы бар қала, астана), аудан (облыстық маѕызы бар қала) јкімдігі қўрады, таратады жјне ўйымдастырады.

Қаладаѓы аудан, аудандық маѕызы бар қала, кент, ауыл (село), ауылдық (селолық) округ јкімініѕ аппаратын республикалық маѕызы бар қала, астана, аудан (облыстық маѕызы бар қала) јкімдігі қўрады, таратады жјне қайта ўйымдастырады. <*>

Јкімніѕ ґкілеттігін тоқтатуына, жаѕа јкімніѕ таѓайындалуына байланысты јкім аппаратыныѕ мемлекеттік қызметшілері қызметініѕ мјселелері Қазақстан Республикасыныѕ заѕдарында белгіленеді.

Јкім аппараты туралы ережені, оныѕ қўрылымын тиісті јкімдік бекітеді. <*

Јкім аппараты жергілікті бюджеттіѕ есебінен ўсталатын мемлекеттік мекеме болып табылады.

Жергілікті бюджеттерден қаржыландырылатын атқарушы органдар

Жергілікті бюджеттерден қаржыландырылатын атқарушы органдарды тиісті мјслихат бекіткен јкімшілік-аумақтық бірлікті басқару схемасы шеѕберінде облыс (республикалық маѕызы бар қала, астана), аудан (облыстық маѕызы бар қала) јкімдігі қўрады, таратады жјне қайта ўйымдастырады. <*>

Жергілікті бюджеттерден қаржыландырылатын атқарушы органдардыѕ қўзыреті мен қызметін ўйымдастыруды Қазақстан Республикасы заѕдарыныѕ талаптарын сақтай отырып тиісті јкімдік белгілейді.

Ґзін-ґзі бақылауѓа арналѓан сўрақтар:

1. Маѕѓыстау облысыныѕ јлеуметтік жјне экологиялық мјселелері, оларды шешу жолдары.
2. Республикалық бюджеттен бґлінетін қаржы ресурстарыныѕ тиімді пайдаланылуы мен толықтай игерілуініѕ мјселелері.

Аралық жјне қорытынды бақылау тапсырмалары:

1. Муниципалдық менеджмент тксінігі, негізгі терминдері.
2. Муниципалдық менеджменттіѕ міндеттері жјне басты принциптері.

3. Муниципалдық менеджменттің экономикалық негізі, муниципалдық құрылымдар.
4. Аймақтың экономикалық дербестігі, мәні және ерекшеліктері.
5. Аймақтағы жергілікті шаруашылық және оның құрамы.
6. Муниципалдық құрылымдар органдары құрылымы және жергілікті жоспарлы органдар, олардың міндеттері мен атқаратын қызметтері.
7. Муниципалдық құрылымдардың өкілетті органдары.
8. Муниципалдық құрылымдардың әлеуметтік-экономикалық дамуын басқарудағы орталық және жергілікті органдардың өзара бірлескен әрекеті.
9. Ақтау қаласы Басқару органдарының құрылымы.
10. Маңғыстау облысы әкімшілігінің қызметтері.
11. Аймақтық саясаттың негізгі мақсаттары.
12. Мемлекеттің аймақтық саясатының негізгі басымдықтары.
13. Аймақтық саясаттың бағыты мен басымдықтары.
14. Аймақтың даму схемасы және оның экономикалық дербестігі.
15. Маңғыстау облысының әлеуметтік-экономикалық дамуының аймақтық бағдарламасының негізгі бағыттары.
16. Жергілікті бюджет және оны жасақтау негіздері.
17. Маңғыстау облысы және Ақтау қаласы әлеуметтік-экономикалық дамуында жергілікті қаржы ресурстарының ролі.
18. Бюджеттен тыс қорлар. Бюджеттен тыс қаражаттардың аймақтың кешенді дамуын жүзеге асырудағы негізгі бағыттары.
19. Муниципалдық құрылымдар органдарына стратегиялық және бағдарламалық жоспарлауда қойылатын негізгі талаптар.
20. Аймақтың стратегиялық жоспары элементтері.
21. Нарық жағдайында халықтың тұрмысы деңгейін қолдау және әлеуметтік қорғау.
22. Жұмыссыздарға көмек көрсету бағдарламасы.
23. Айнала қоршаған ортаны, жетілдіру, тұрғын үй – коммуналдық инфрақұрылымын дамыту, көгалдандыру бағдарламалары.
24. Маңғыстау облысында жұмыссыздық деңгейі мен өзектілігі.
25. Мемлекет пен заң алдында жергілікті өзіндік басқару органдары мен лауазымдық тұлғаларының жауапкершілігі.
26. Жергілікті халық алдында жергілікті өзіндік басқару органдары мен лауазымдық тұлғаларының жауапкершілігі.
27. Жеке азаматтар алдында жергілікті өзіндік басқару органдары мен лауазымдық тұлғаларының жауапкершілігі.
28. Заңды тұлғалар алдында жергілікті өзіндік басқару органдары мен лауазымдық тұлғаларының жауапкершілігі.
29. Орталық және жергілікті атқарушы органдарының реттеуші қызметтері.
30. Сыртқы экономикалық қызметтегі аймақтың әлеуеті.
31. Аймақта сыртқы экономикалық қызметтің тиімділігі.
32. Жергілікті органдар мен қорғаушы объектілер арасында құқықтық қарым-қатынастарды құрудың қажеттілігі.

33.Маçәыстау облысыныç јлеуметтік жјне экологиялық мјселелері, оларды шешу жолдары.

КУРСТЫҚ ЖҰМЫСТЫ ОРЫНДАУ БОЙЫНША ЈДІСТЕМЕЛІК НҰСҚАУ

Курстық жұмыс мемлекеттік жјне жергілікті басқару ісінде жоәары маманданәан менеджерлерді дайындау жзніндегі оку процесініç еç басты элементтерініç бірі болып саналады. Курстық жұмыс «Муниципальдық менеджмент» пјнімен студенттердін теориялык білімін қалыптастыру мен орнықтырудын бір нысаны болып табылады.

«Муниципальдық менеджмент» пјні бойынша курстық жұмыс оқудыç шешімді стадиясы болып табылады, студенттердіç теориялық білімін жақсартады жјне практикада осы пјнніç ары қарай дамуын жақсартады.

Курстық жұмысты орындау келесі максаттарды кзздейді:

- рынокка зтпелі кезеçде персоналды басқару бойынша теориялык жјне тјжірибелік білімді жкйелеу, орнықтыру жјне жетілдіру;
- јдебиеттермен, нксқамалармен, аныктамалық, нормативтік, т.б.
- материалдармен жұмыс жасау даәдысын тереçдету;
- ұйымдар меç кјсіпорындарда персоналды басқару бзлімдерінін қызметін белгілеу мен ұйымдастыру даәдысын кйрену;
- Дербес әылыми-зерттеу даәдысын бекіту.

Курстық жұмысты қорәаудан әылыми семинардан немесе әылыми конференциядан баяндама жасаәан жјне жетекшіден жақсы баәа аләан студенттер босатылады. Оқу практикасы басталәанәа дейін јрбір студенттіç курстык жұмыс жзнінде жетекшісі болады, олар жоспар кұру, курстык жкмыс мазмкны жзнінде жјне јдебиет скрақтары жзнінде кеçес бередІ.

Курстық жұмысты жазудыç мақсаты «Муниципальдық менеджмент» пјні бойынша такырыпты зз бетемен оқуды, тксінуді дамыту, теориялық білімді жкйелеу жјне ккшейту жјне оларды нақты зндірістік жаәдайларәа қолдану болып табылады. Курстык жұмысты орындау барысында студенттер јр-ткрлі јдебиеттер кзздерінен алынәан арнайы акпаратты зкдеу мен қорытындылау бойынша даәдыны кзрсетуі тиіс. Таçдалып алынәан тақырып бойынша тјжірибелік материалды (кјсіпорындар есептемелері, тјжірибелік мысалдар, статистикалық кзрсеткіштер, жјне т.с.с.) кодану қажет. Курстық жұмыс такырыптары косымша керсетілген.

Курстық жұмысты орындау пјнніç келесі тарауларын игеруге мкмкіндік береді: «Муниципалдық менеджменттіç экономикалық негізі», «Муниципалдық менеджменттіç ұйымдық негізі», «Мемлекеттіç аймақтық саясаты: мјні, мақсаты, міндеттері мен принциптері», «Муниципалды құрылымдардыç јлеуметтік-экономикалық дамуыныç аймақтық стратегиялары жоспарлары концепциясы», «Муниципалдық менеджменттіç қаржы-экономикалық негізі», «Орталық жјне жергілікті атқарушы органдар қарым-қатынасы», «Аймақтыç сыртқы экономикалық қызметініç дамуы» жјне т.б.

Курстық жұмыста келесі қажеттіліктер болады:

1. Жұмыс жақсы теориялық деңгейде жазылуы керек, оны дайындауда кітаптар, кезеңдік басылымдар, журналдар, газеттер, брошюралар, статистакалық кәсіпорындар қолданылуы керек;
2. Жұмыс өз бетімен жазылуы тиіс, әдебиет көзіндегі материалдар таңдадған тақырыппен байланысты және өз сөзімен жазылуы тиіс;
3. Сандық берілгендерді кесте, график түрінде қажетті талдаумен жүйелеу;
4. Ұсынысқа және кепілдемеге негізделген тұжырымдамалардың дәлелділігі.

Курстық жұмыс тақырыбын таңдау

Курстық жұмыс такырыбын студент кафедрамен бекітілген тізбе бойынша тандайды. Студентке курстық жұмыс тақырыбын өзі таңдауға рұксат беріледі. Бірақ бір тақырыпты бір топтан 2 немесе 3 адамға таңдауға болмайды. Студенттің кафедраның келісімімен тізбедегі көрсетілмеген такырыиты тавдауға немесе таңдаған тақырыптың атын өзгертуге (кенейтуге) құкы бар. Тақырып таңдау кезінде студент бірінші кезекте берілген периодтағы экономикамыздың алдында тұрған сұрактар мен тапсырмалардың кажеттілігіне мән бермейді.

Студент оқу процесінде өтілген тақырыпты экономика саласында өз білімін жетілдіру үшін таңдауы мүмкін. Сондықтан курстык жұмыс такырыбын тандау негізделген болуы керек.

Сырттай бөлімде оқитын студенттерге өзінің жұмыс жасайтын кәсіпорындарының материалдары бойынша курстык жұмыс такырыбын таңдауға рұқсат етіледі.

Әрбір студенттің курстық жұмыс такырыбы кафедрамен бекітіледі. Кафедра курстык жұмыстың ғылыми жетекшісімен белгілеп және оны орындау мерзімін келесі этаптар бойынша көрсетеді:

1. курстық жұмыс жоспарын құру және оны жетекшісімен келісуі;
2. әдебиеттср жинау;
3. практикалық материалдар жинау және өңдеу;
4. курстық жұмысты жазу және кафедраға тапсыру;
5. курстық жұмысты корғау;

Курстық жұмыс басқа да жұмыстар сиякты, онда дұрыс жазылған жоспары болуы керек, таңдалған такырып бойынша үлкен әдебиет көздерін пайдалану керек, мәселе сұрактарына дұрыс көңіл аударьш, ұсыныстар өңделіп және тұжырымдамалар шешілуі тиіс. Тақырыпты тандай отырып, студент курстық жұмыс талаптарып және жұмыс жоспарын құрады. Жоспардың ролі - ол жұмыстың негізгі бағыттарын, зерттеу логикасын анықтайды және карастырылған сұрақтарды, тақырыптың мазмұнын ашады.

Курстық жұмыс жоспарын құру процесінде студент өзінің ғылыми жетекшісімен ақылдасады.

Курстық жұмыс жоспарын ғылыми жетекшінің келісуі студенттің жұмысының жүруіне, әдебиетпен танысу дәрежесінің жоғары болуына, пайымдамасының жүруіне, сұрак қоюда шығармашылык тәжірибесінің жоғарылауьша әкеледі, Ғылыми жетекші жоспарға түзету енгізіп, студент

жұмысына нақтылык пен нысаналылық береді.

Курстық жұмыс жоспары жұмыс құрылысын кзрсететін бірнеше сұрақтан тұрады. Жоспар құру кезінде, алдымен, курстык жкмыс бзлімдері арасында шешілетін жјне онда орталык орын алатын басты сұрақтарды қарастыру керек. Јрі қарай такырыптыç екінші дјрежелі, кзмекші сұрақтары жјне баяндау кезіндегі тізбектілік аныкталады. Жұмыс жкруі кезінде жоспар ззгертіп керек жјне толыктырылуы мкмкін. Жұмыс аяқталәаннан кейін жоспарды жұмыстыц еç бірінші бетіне, јр сұрақтыç нзмірін жазып қояды. Курстық жұмыс жоспары тақырыпка байланысты жай жјне ккрделі болуы мкмкін.

Јдебиетті іріктеу жјне олармен жұмыс істеу

Курстық жұмысты дайындау кезінде теориялық жјне тјжірибелік негізінде јр ткрлі бастапкы материалдар қолданылады. Барлық бұл материалдар студенттіç тандаәан негізгі тапсырмалары зерттеу нысанын жјне дамудыç болашаәын анықтау керек. Јдебиетті оқу процесінде конспектілер құрылады. Конспект болашақтаәы жұмыска оқыләан јдебиеттерді пайдалану мкмкіншілігімен аныкталады. Бұл цитата немесе ойдыç қысқаша баяндамасы болуы мкмкін. Оны курстық жұмыс тақырыбымен сјйкес келсе әана пайдалануәа болады. Барлық жаәдайда кітаптыç авторын, атын, шыәарыләан жерін, басылым атын, басылым жылын, бетін жазып алуы керек. Тақырыбы бойынша јдебиеттер оқытушыныç јдістемелік кеçесімен таçдалады. Студентке јдебиеттерді оқып-білуде жұмыста кзрсету мен қорытынды жасау кшін теориялық сұрақтарәа кзçіл аударуы тиіс.

Библиографиялык тізім кем дегенде 20-25 әылыми, оқу жјне анықтама материалдары болуы тиіс.

Курстық жұмысты безендіру

Курстык жұмыс компьютерде жазылуы тиіс.

Курстық жұмыстыç безендірілуі парақта келесі злшемдерді сақтау арқылы орыçдалуы тиіс: сол жаәы - 30 мм, оç жаәы-20 мм, жоәары жаәы- 20 мм, теменгі жаәы - 20мм. Курстык жұмысты безендіру келесі дјйектілікпен жкзеге асырылуы қажет;

1.Сыртқы беті
2.Кіріспе
3.Негізгі бзлім
4.Қорытынды
5.Јдебиттер тізімі.

Сырткы беті компьютерде басылып терілуі тиіс. Беттердіç нзмірленуі кіріспеден басталады (3 беттен). Парақтаәы нзмір оç жақтаәы бұрышта койылады. Тарау (бзлім атаулары бас јріптен жазылады). Параграф атаулары азат жолдан басталып, сонында нкктe койылмайды.

Јр тарау жаңа парақтан басталады. Цифрлы деректер, тјртіп бойынша,

кесте ткрінде безендіріледі. Јр кесте ӡз атауын жјне нӡмірін иеленеді. Мысалы: кесте 1 бірінші тараудаәы (кесте 1.1.) Схемалар мен суреттер кӡрнекті де ыҫәайлы орналастырылуы тиіс.

Сандық берілгендер кестелер мен графиктерде топталәан жјне жкйеленген ткрде кӡрсетіледі. Кесте меҫ графиктін дұрыс јшекейленуіне кӡп кӡҫіл бӡлмейді. Кесте јдетте баяндама ретінде орналасады. Жјне де кестені екі немесе кш бетке жазуәа болмайды, тек бір бетке әана орналасуы керек, Таблицалардыҫ реттік нӡмірі, такырыптары болуы керек.

Графиктер жјне басқа иллюстрациялар мјтініҫ тӡменгі жаәында «сурет» деген жазба болуы керек. Мысалы: «4-сурет». Сјйкестік сұраныс қисыәы графигі.

Материалдар курстык жұмыстын мазмұнына сјйкес болуы керек, қойыләан сұрактарәа тікелей қатысы жок јдебиеттерді тізе берудіҫ кажеті жоқ. Мјтінде жјне кестеде клкен сандарды жазудан аулак боләан жӡн. Ол кшін бірліктерін клкен бірлік ретінде жазу керек.

Жұмыста жалпы кабылданәан қыскартуларды, шартты белгілерді пайдалануәа болады. Жкмыста жиі қолданылатын кандай да бір ұзақ сӡзді бастапқы кезде жақша ішінде қысқартып. Содан кейін кысқартыләан ткрде жазуәа болады. Жұмыста колданылатын баска авторлардыҫ сандық берілгендерін ткжырымдамаларын ойларын жјне цитаталарын міндетті ткрде барлык биография жјне грамматика ережесіне карап жазылады. Басқа авторлардыҫ ойлары мен тұжырымдамаларына ешқандай бұрмалау енгізбей жазәан дұрыс. Цитаталар қатаҫ, ӡз сӡзімен, тырнақшаәа алынып жазылады. Қолданәаи јдебиеттер, басқа кӡздердіҫ тізімі тӡмендегідей құралады:

1. Экономикалык теория классиктерініҫ еҫбегі;
2. Арнайы экономикалык јдебиет-аты бойынша немесе автор фамилиясы бойынша алфавит тізбегі ретінде жазылады;
3. Шыәарыләан айы мен жылы кӡрсетілгеҫ газеттер мен жеке ӡзіндікбасылымы;
4. Статистикалық жинақтар;
5. Кјсіпорынныҫ нормативті кұжаттары мен фактілік берілгендср;

Курстық жұмыстыҫ соҫәы кезеҫі болып сыртқы рјсімдеу болып табылады.

Жұмыстыҫ беттерін он жјне тӡмен жаәынан ткзетіп, тігеді. Курстық жұмыста студенттіҫ қолы қойылуы тиіс.

Курстық жұмыс құрылымы

Жоспарды жасаәанда келесі құрылымды ұстанәан маҫызды:

Кіріспе (2-3 бет).

Кіріспеде таҫдаләан такырыптык кӡкейтестілігі кӡрсетіледі.

Жұмыстыҫ мақсаттары, міндеттері, оларды орындау јдістері аныкталады.

Негізгі тараулардыҫ құрылымы беріледі.

Тарау (бӡлім) (8-10 бет).

Бірінші тарауда персоналды басқару бойынша курстық жўмыс тақырыбына автордыç жеке ой-пікірі зерттелген јдебиеттер негізінде кͽрсетіледі.

Екінші тарауда шешілетін проблема талдауѓа беріліп, оны жақсарту жолдары баяндалады.

Кшінші тарауда таçдалѓан тақырып бойынша зерттелген теориялык жјне тјжірибелік деректер барысында нақтылы ўсыныстар кͽрсетіліді.

Қорытынды (2-3 бет).

Қорытындыда жкзеге асырылѓан зерттеулер негізінде ўсыныстар мен ой-ткйсіктері беріледі.

Јдебиттер тізімі.

Курстық жўмыс тақырыбы оқытушымен келістіріледі. Қабылданѓан мезгілінде курстык жўмысты ͽткізу жјне оны қорѓау жкргізіледі.

Курстық жўмысты қорѓау

Курстық жўмыстыç қорѓау мақсаты – таçдалѓан тақырып бойынша студенттіç білімін, ͽз бетімен жўмыс жасау қабілетін жјне зерттеу тереçділігін анықтау. Курстық жўмысты қорѓаѓанда студент ўсынып отырѓан жўмысыныç мазмўнын жақсы білуі қажет, цифрлық мјліметтер кͽздерін, есептеу јдістерін тксіндіріп, осы тақырыпқа қатысты теориялық жјне тјжірибелік сипаттаѓы сўрақтарѓа жауап беруі жјне негізгі тўжырымдар жасауы қажет.

КУРСТЫҚ ЖЎМЫС ТАҚЫРЫПТАРЫ:

1. «Муниципалдық менеджмент» пjнініç маçызы, міндеттері жjне объективті қажеттілігі.
2. Муниципалдық қызмет. Муниципалдық меншік. Муниципалдық басқарудыç нысаны.
3. Жергілікті ʒзін-ʒзі басқарудыç міндеттері мен функциялары.
4. Муниципалдық қўрылымдардыç жасақталуыныç мjні мен ерекшеліктері.
5. Қазақстан Республикасында жергілікті ʒзін-ʒзі басқарудыç дамуы кезеçдері.
6. Жергілікті ʒзіндік басқару аймаəында ҚР мемлекеттік билік органдарыныç ʒкілеттіліктері.
7. Муниципалдық менеджменттіç экономикалық негізі, муниципалдық қўрылымдар.
8. Мемлекеттіç аймақтық саясаты: мjні, мақсаты, міндеттері мен принциптері.
9. Аймақтық саясаттыç мақсаттары, міндеттері жjне принциптері.
10. Муниципалдық менеджменттіç экономикалық жjне қаржылық негізі.
11. Муниципалдық қўрылымдардыç ўйымдық негізі мен қўрылымы.
12. Муниципалдық ресурстардыç жасақталуы.
13. Стратегиялық жоспарлау. Аймақтыç стратегиялық жоспары.
14. Білім беру жjне денсаулық сақтау ўйымдарыныç даму деçгейі мен қазіргі жаəдайы.
15. Аймақтық саясат – мемлекеттік жалпы саясаттыç қўрамдас бʒлігі
16. Концепция, болжамдар мен аймақтық баəдарламалар jлеуметтік-экономикалық нысанасы жкйесі ретінде.
17. Jлеуметтік-экономикалық нысананыç негізгі блоктары мен кʒрсеткіштері.
18. Халықтыç тўрмысы деçгейін қолдау жjне jлеуметтік қорəау.
19. Облыстаəы жўмыссыздық деçгейі жjне оныç ʒзектілігі.
20. Нарық жаəдайында аймақтыç jлеуметтік-экономикалық баəдарламалары моделі.
21. Маçəыстау облысыныç сыртқы экономикалық қызметініç дамуында «Морпорт Ақтау» АЭА қызмет етуініç рʒлі мен маəынасы.
22. Jлеуметтік-экономикалық даму мjселелерін шешу кшін қажетті қаржы қўралдарын жасақтаудыç тjсілдері мен жолдары.
23. Облыстыç jлеуметтік жjне экологиялық мjселелері, оларды шешу жолдары.
24. Аймақтыç сыртқы экономикалық қызметініç дамуы.
25. Мемлекеттік жjне аймақтық басқару органдары тарапынан тікелей реттеудіç қызметі мен міндеттері.
26. Аймақтыç сыртқы экономикалық қызметіндегі экономикалық, əылыми жjне мjдени потенциалы.
27. SWOT-талдау, аймақтыç ккшті, jлсіз жақтарын сыныптау жjне мкмкіндіктер мен қауіп-қатерді баəалау.
28. Жергілікті ʒзіндік басқару мемлекеттік басқару жкйесініç қўрамдас бʒлігі ретінде.
29. Жергілікті ʒзіндік басқаруды кадрлық қамтамасыз етуді жетілдіру.
30. Жергілікті ʒзіндік басқару органдарын ақпаратпен қамтамасыз етуді жетілдіру.

31.Жергілікті қаржыларды мјні, құрылымы, заңдық негізі жјне оларды жасақтау мен пайдаланудың принциптері.
32.Жергілікті бюджет: тқсінігі, жасақталуы, бекітілуі жјне орындалуы.

ЈДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Негізгі:

1 Назарбаев Н. Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы «Ђрлеу – Қазақстанның жаңа мкмкіндіктері». – Алматы: КАЗИНФОРМ, 2010.

2 Конституция Республики Казахстан. 30 августа 1995г.

3 Гражданский Кодекс Республики Казахстан (Общая часть), Алматы, 1995.

4 Концепция региональной политики РК от 9 сентября 1996г.

5 Қазақстан Республикасы. 2001ж. 23 қаңтардаѓы Заңы N 148-II. Қазақстан Республикасында жергілікті мемлекеттік басқару туралы // Ақпараттық жкйе «Юрист», 2007. – сјуір.

6 Республика Казахстан. Закон от 21 мая 2007 года. О внесении изменений и дополнений в Конституцию РК // Казахстанская правда. – 2007. - 22 мая.

7 Қазақстан Республикасы. 1999ж. 1 сјуірде қабылданѓан Заңы N 357-I. Бюджеттік жкйе туралы // Ақпараттық жкйе «Юрист», 2007. – сјуір.

8 Қазақстан Республикасы. 2003ж. 5 желтоқсандаѓы Заңы N 505-II. Республикалық бюджет жђнінде (16.06.04. N 564-II Заңымен енгізілген ђзгерістермен // Ақпараттық жкйе «Юрист», 2007. – сјуір.

9 Қазақстан Республикасы. 2005ж. 1 қаңтарында қабылданѓан Қазақстан республикасы Бюджет Кодексі // Ақпараттық жкйе «Юрист», 2007. – сјуір.

10 Қазақстан Республикасы. 2009-2011 жылдарѓа арналѓан ҚР Мемлекеттік Бюджет туралы Заңы // Ақпараттық жкйе «Юрист», 2009 – ақпан.

11 Қазақстан Республикасы 2007ж. 21 мамырда қабылданѓан Заңы. ҚР Конституциясына ђзгертулер мен толықтырулар енгізу туралы // Егемен Қазақстан. – 2007. - 22 мамыр.

12 Европейская Хартия о местном самоуправлении. - Стратсбург, 1985.

13 Атаманчук Г.В. Обеспечение рациональности государственного управления. - М.: Юридическая литература, 1990.

14 Местное самоуправление: проблемы и перспективы / Горный М.Б. - СПб., 1997.

15 Основы местного самоуправления: Учебное пособие / Под ред. С.В. Вобленко. - Обнинск, 1997.

16 Теоретические проблемы государственного управления и государственной службы / Ред. Б.Н. Бессонов. - М., 1997.

17 Воронин А.Г., Лапин В.А., Широков А.Н. Основы управления муниципальным хозяйством. М., Дело, 1998.

18 Ясюнас В. Л. Основы местного самоуправления. – М., 1998.

19 Курманбаев С. и др. Муниципальный менеджмент. Уч. пособие, Экономика, 1999.

20 Бабич А.М., Павлова Л.Н. Государственные и муниципальные финансы. М.: ЮНИТИ, 2000.
21 Анимица Е.Г., Тертышный А.Т. Основы местного самоуправления. М.: Инфра-М, 2000.
22 Анимица Е.Г., Тертышный А.Т. Основы местного самоуправления. – М.: ИНФРА-М, 2000.
23 Атаманчук Г.В. Управление: социальная ценность и эффективность. - М.: РАГС, 2000.
24 Мухтарова К.С. и др. Мемлекеттік баскаруды уйымдасырудын теориясы жэне практикасы: Оку куралы. – 2-е изд. доп. - Алматы: Казак Университеті, 2001.
25 Кубаев К.Е. Местное самоуправление. Алматы: Қазақ университеті, 2003.
26 Кенжегузин М.Б., Абдуллаев С.А. Децентрализация государственного управления. - Алматы, 2003.
27 Постовой Н.В. Местное самоуправление: история, теория, практика – М., 2005.
28 Таранов А.А. Муниципальное право: вопросы теории и практики. 2-е изд., перераб. и доп. – Алматы: Юрист, 2008.

Қосымша:

29 Камшибаев Р.А., Истлеуов Б.И. Сбалансированность и эффективность разваития экономики региона: методология и методы. Алматы, Гылым, 1991.
30 «Экономическая роль местных органов власти в РК». Саясат, № 7, 1996.
31 Бердалиев К.Б. Проблемы регионального управления в Казахстане. «Экономика и жизнь», № 1, 1996.
32 «Местное государственное управление и самоуправление». Саясат, 1997, №4, 41-46б.
33 Кенжегузин М.Б. Децентрализация государственного управления в Казахстане (концептуальные положения) // Аль-Пари. – 2001. - № 1. – 10 б.
Досмагамбетова Г. Институциональное становление и перспективы развития местного самоуправления в Казахстане // Саясат – Policy. – 2006, № 6, 29б.
34 Смирнова Н. Роль маслихатов и местного самоуправления в процессе устойчивого развития Казахстана // Саясат. - 2007. - № 1. – 56 б.
36 Турегельдинов Ж. Местное самоуправление: каким ему быть? // Казахстанская правда. – 2007. - 22 мая.
37. http://www.government.kz
38. http://www.enbek.kz
39. http://www.minplan.kz
40. http://www.stat.kz

БАЙГАЛИЕВА АЙНУР ОРАКОВНА

Муниципалдық менеджмент
«5B051000-Мемлекеттік жjне жергілікті басқару» мамандыəы студенттеріне арналəан оқу-jдістемелік нўсқау

Пішімі 60х84 1/12
Кʒлемі 39 бет 3,25 шартты баспа табаəы
Таралымы 20 дана.
Ш.Есенов атындаəы КМТжИУ
Редакциялық - баспа бʒлімінде басылды.
Ақтау қаласы, 32 ш/а.